

Evaluatierapport Natuurbeheer Bonaire

Een evaluatie van de juridische, financiële
en organisatorische onderdelen van het
natuurbeheer op Bonaire

December 2022

Voorwoord

Bonaire kent een prachtige natuur en unieke biodiversiteit. De laatste jaren ontwikkelt het land zich in rap tempo hetgeen naast economische voordelen, ook risico's voor deze prachtige natuur met zich meebrengt. Om deze risico's te mitigeren en het bestaan van de natuur veilig te stellen is goed beheer van groot belang. Om de effectiviteit van het natuurbeheer op Bonaire te bepalen is een evaluatie van dit beheer nodig. Aan de hand hiervan kan het beleid met het oog op natuurbehoud en het behalen van de natuurbeschermingsdoelstellingen, indien nodig worden bijgesteld.

Om de natuur van Caribisch Nederland te behouden, herstellen en duurzaam te maken voor toekomstige generaties hebben de verantwoordelijke Ministeries van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Infrastructuur en Waterstaat en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties tezamen het Beleidsplan Natuur en Milieu Caribisch Nederland 2020-2030 (NMBP-CN) opgesteld. In dit beleidsplan zijn strategische doelen en doelstellingen bepaald voor de verschillende eilanden. De basis voor de hierin opgenomen doelstellingen zijn de ongunstige staat van de ecosystemen en het onvermogen om de druk hierop te verlichten. Om de strategische doelen en doelstellingen van het NMBP-CN 2020-2030 te kunnen halen en een duurzame toekomst voor de natuur te kunnen garanderen is de uitvoering van het natuurbeheer en -behoud van groot belang.

Wat betreft de werkelijke uitvoering hebben de eilanden Bonaire, Saba en Sint Eustatius deze zelf in handen in samenwerking met de Nederlandse Rijksoverheid. In het NMBP-CN 2020-2030 is opgenomen dat ieder eiland een uitvoeringsagenda dient op te stellen met daarin concrete plannen en projecten die bijdragen aan het behalen van de in het NMBP-CN opgenomen strategische doelen. De wettelijke verantwoordelijkheid voor het beheren en behouden van de Bonairiaanse natuur ligt dan ook bij het Openbaar Lichaam Bonaire (OLB).

Het belang van natuur op Bonaire

Voor een eiland als Bonaire is de kwaliteit van de

natuurlijke omgeving van grote waarde. Dit veelal voor het welzijn en welvaart van het eiland en haar bewoners. Zonder gezonde ecosystemen kan geen sprake zijn van een welvarende en duurzame economie op Bonaire. Daarnaast speelt de natuur een belangrijke rol in de culturele context van het eiland. Bonaire heeft evenwel te maken met verschillende uitdagingen die van invloed zijn op het behoud van deze ecosystemen.

Om effectief invulling te geven aan het beheer en behoud van de natuur is het van belang om de huidige beheerstructuur te evalueren. Naar aanleiding hiervan heeft het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), Directoraat-generaal Natuur, Visserij en Landelijk Gebied en de Stuurgroep Land & Water, Ernst & Young Dutch Caribbean (EY) verzocht om een uiteenzetting te geven van de huidige structuur van het natuurbeheer op Bonaire en deze structuur op de volgende onderdelen te evalueren:

- 1) *De juridische structuur*
- 2) *De financiële structuur*
- 3) *De organisatorische structuur*

Deze evaluatie is bedoeld om een helder beeld te krijgen over hoe het beheer van de natuur op Bonaire is ingericht en waar ruimte is voor verbetering.

In dit evaluatierapport zal aan de hand van deze drie onderdelen een uiteenzetting en analyse van het huidige natuurbeheer op Bonaire worden gedaan.

Management samenvatting

De natuur is voor Bonaire en haar inwoners van grote waarde waardoor effectief beheer en behoud van de natuurlijke rijkdommen essentieel is. Om effectief invulling te geven aan het beheer en behoud is het van belang om de huidige beheerstructuur te evalueren. Deze evaluatie is bedoeld om een helder beeld te krijgen over hoe het beheer van de natuur op Bonaire is ingericht en waar ruimte is voor verbetering. De evaluatie van het natuurbeheer op Bonaire focust zich op de volgende (3) onderdelen:

- 1) *De juridische structuur*
- 2) *De financiële structuur*
- 3) *De organisatorische structuur*

Informatie voor deze evaluatie is vergaard via de ter beschikking gestelde documentatie en stakeholderinterviews. Naar aanleiding van de interviews kan worden gesteld dat alle stakeholders zeer gepassioneerd en betrokken zijn met de natuur op Bonaire. Daarnaast is uit de interviews gebleken dat onder de stakeholders veel specialistische kennis en jarenlange ervaring huist. Echter, kwamen tijdens de interviews ook verschillende uitdagingen aan het licht.

In de bevindingen van deze evaluatie zijn de verschillende uitdagingen die uit het onderzoek naar voren zijn gekomen beschreven. De kernbevinding binnen het juridische onderdeel is dat de wetgeving op gebied van natuurbeheer in de huidige staat onoverzichtelijk is en op bepaalde onderwerpen beperkt. Hierdoor kan optimaal beheer vanuit de juridische basis niet gegarandeerd worden. Wat betreft het financiële onderdeel komt de kern van de bevindingen terug tot het niet kunnen garanderen van de doelmatigheid en rechtmatigheid van de bestedingen die voortvloeien uit de financiële stromen. Tot slot is de kernbevinding binnen het organisatorische onderdeel dat door het ontbreken van een aantal fundamentele componenten, waaronder een visie en volledig beleidskader, een optimale uitvoering van het natuurbeheer wordt belemmerd.

Op basis van de bevindingen worden verschillende aanbevelingen gedaan die als gezamenlijk doel het verhogen van de effectiviteit van het natuurbeheer op Bonaire hebben. De aanbevelingen zijn gecategoriseerd onder 4 thema's:

- ▶ Een visie voor natuur
- ▶ De inkomsten uit natuurgebruik
- ▶ Effectieve uitvoering door beheer/uitvoeringsorganisaties
- ▶ Organisatie rondom het natuurbeheer

Concluderend kan worden gesteld dat hoewel het natuurbeheer op basis van de drie onderdelen niet haar optimale effectiviteit behaald, de weg voor verbeteringen open ligt. Enerzijds door het juist implementeren en toepassen van de aanbeveling en anderzijds door de passie van de betrokken stakeholders voor de bijzondere natuurlijke rijkdommen die Bonaire huist, te benutten.

Inhoudsopgave

01

Context

5

02

Beheerstructuur & Stakeholders

8

2.1 De huidige beheerstructuur

9

2.2 Het stakeholderlandschap

10

03

De current state

16

3.1 De juridische structuur

17

3.2 De financiële structuur

20

3.3 De organisatorische structuur

24

De bevindingen

28

04

De juridische bevindingen

30

De financiële bevindingen

32

De organisatorische bevindingen

35

De aanbevelingen

42

05

De visie voor natuur

44

De inkomsten uit natuurgebruik

47

Effectieve uitvoering door
beheer/uitvoeringsorganisaties

49

Organisatie rondom natuurbeheer

50

06

Appendix

52

De evaluatie start met het schetsen van de context. Vervolgens worden de beheerstructuur en het stakeholderlandschap beschreven. In hoofdstuk drie wordt een uiteenzetting gedaan van de juridische, financiële en organisatorische structuur. Daarna zullen de bevindingen op basis van de uiteenzetting en het bijbehorende onderzoek worden gepresenteerd. Tot slot, worden de aanbeveling gepresenteerd.

1. Context

In dit hoofdstuk wordt de huidige inrichting en structuur van het natuurbeheer op Bonaire beschreven. In deze algemene achtergrond wordt het decor van het natuurbeheer uiteengezet om vervolgens dieper in te kunnen gaan op de juridische, organisatorische en financiële onderdelen.

Bonaire kent veel natuurlijke Rijkdommen en huist een breed scala aan biodiversiteit. Er zijn op het eiland vele planten- en diersoorten en unieke natuurgebieden die wereldwijd bedreigd zijn of zelfs alleen op Bonaire voorkomen. Een voorbeeld van een uniek gebied is het Bonaire National Marine Park dat zich spreidt over het maritieme gebied dat Bonaire omcirkelt en Rijk is aan koraalriffen en maritieme biodiversiteit. Niet alleen op maritiem vlak is Bonaire uniek. Op het eiland zelf kunnen tropische bossen, grotten, stranden, mangroves, zoutpannen en meren gevonden worden. Deze ecosystemen bevatten o.a. zeer diverse soorten planten, insecten, reptielen en vogelsoorten.

De natuur en haar Rijke biodiversiteit zijn ook een belangrijke bron van inkomsten voor Bonaire. In de toerismesector wordt veel gesproken over Bonaire als een "Blue and Green Destination", een plek waar toeristen kunnen genieten van de natuur zowel op het land als in het water. Toerisme is een zeer belangrijke generator van inkomsten en van grote invloed op de lokale economie. Maar het toenemende aantal toeristen legt ook druk op de natuur.

Hiernaast is ook voor de Bonairiaan de natuur van grote waarde. Het creëert werkgelegenheid, geeft de mogelijkheid om lokaal voedsel te produceren en is van grote culturele waarde. Generaties lang leefden de inwoners van Bonaire van de bronnen uit de zee waaronder vis, zeeschildpadden, maar ook van kleinschalige landbouwproductie op Kunuku's (boerderijen) en het fokken en houden van geiten.

De toekomst van deze natuurlijke bronnen kan niet gegarandeerd worden. De natuur op Bonaire is om diverse redenen kwetsbaar. De populatie van soorten is vaak klein hetgeen hen kwetsbaar maakt voor onder andere habitatverlies.

Daarnaast krijgt Bonaire steeds meer te maken met invasieve soorten die populaties van endemische soorten in disbalans kunnen brengen. Ook klimaatverandering, een stijgende zeespiegel en temperatuur van het zeewater creëren uitdagingen voor de natuur. De verbondenheid met en het belang van de natuur op Bonaire is duidelijk, wat des te meer het belang van goed beheer en behoud onderstreept.

Natuur op Bonaire

Alvorens een uiteenzetting van het beheer van de natuur op Bonaire wordt gegeven, dient er stil te worden gestaan bij **hetgeen binnen dit onderzoek wordt verstaan onder natuur**.

In de huidige wet- en regelgeving is geen definitie van natuur opgenomen. Wel zijn in de wet en in verschillende verdragen soorten en gebieden opgenomen die beschermd worden. Daarnaast heeft het Bestuurscollege van Bonaire de bevoegdheid gebieden aan te merken als natuurpark en kunnen natuurparken zogenoemde Nationale natuurparken worden. Artikel 4 van de Eilandsverordening natuurbeheer bepaalt wanneer een gebied als natuurpark wordt aangemerkt. Een natuurpark wordt vastgesteld bij Eilandsverordening.

Ook heeft het Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Bonaire (ROB) een groot deel van het eiland als natuur bestemd. Op grond van het ROB zijn de gronden met de bestemming natuur bestemd voor het behoud, het herstel, de ontwikkeling en het beheer van landschappelijke, natuurlijke en ecologische waarden, alsmede recreatieve activiteiten. Bouwen op de gronden met de bestemming natuur is dan ook enkel toegestaan onder strikte voorschriften. Als laatste kunnen gebieden door het Openbaar Lichaam Bonaire (OLB) aangemerkt worden als natuurpark.

De combinatie van beschermde soorten en gebieden, de gebieden met de status natuurpark en de als natuur aangemerkte gebieden vormen samen het natuurkader binnen deze evaluatie. Kortom, in dit onderzoek wordt onder natuur het volgende verstaan:

- ▶ De beschermde gebieden en soorten in zowel natuurparken als daarbuiten.
- ▶ Natuurgebieden met de status natuurpark of nationaal park.
- ▶ Stukken grond die binnen het Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Bonaire (ROB) als natuur worden bestempeld.

De taken en verantwoordelijkheden omtrent natuurbeheer

De verantwoordelijkheid voor het uitvoeren van het beheer ligt, zoals eerder genoemd, bij het Openbaar Lichaam van Bonaire. De taken en verantwoordelijkheden voor het beheren van de Bonairiaanse natuur vloeien voort uit de wet grondslagen natuurbeheer- en bescherming BES. Hierin ligt ook de wettelijke grondslag voor het opstellen van beleidsplannen met betrekking tot natuur beheer en behoud. Het huidige beleid is opgenomen in het Beleidsplan Natuur en Milieu Caribisch Nederland 2020-2030. Hierop volgend dragen de eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba (BES) zelf verantwoordelijkheid voor het samenstellen van een uitvoeringsagenda met concrete plannen en projecten die aansluiten op het overkoepelend beleidsplan.

In vigerende wet- en regelgeving worden de beheertaken van het OLB niet gespecificeerd. Wel biedt het NMBP-CN en de bijbehorende uitvoeringsagenda, kaders voor de uitvoering van de natuurbeheer taken. Echter, de uitvoeringsagenda is door het OLB opgesteld, maar nog niet goedgekeurd door de Eilandsraad. In afwachting van de goedkeuring van de uitvoeringsagenda wordt het NMBP-CN gebruikt als kader.

Naast deze verantwoordelijkheden voor het OLB zijn enkele beheertaken toebedeeld aan organisaties buiten het OLB. De afspraken met betrekking tot deze beheertaken worden veelal geregeld aan de hand van beheerovereenkomsten. Dergelijke afspraken

met betrekking tot beheertaken zijn overeengekomen tussen Stichting Nationale Parken Bonaire (STINAPA) en het OLB voor het beheer van de natuurparken Bonaire National Marine Park en het Washington Slagbaai National Park. Het Bonaire National Marine Park is wettelijk aangemerkt als Nationaal Park. Het Washington Slagbaai National Park, is dat, in tegenstelling tot wat de naam doet vermoeden, niet.

Ook het beheer van de zoutpannen is ondergebracht bij een organisatie buiten het OLB. Landbouwmultinational Cargill exploiteert de zoutpannen, waarmee de verantwoordelijkheid voor het beheer van dit gebied aan hen is toebedeeld. De zoutpannen maken een groot deel van het zuidelijk deel van het eiland uit.

Nu de context van het natuurbeheer op Bonaire is geschetst zal in worden gegaan op de beheerstructuur. Vervolgens zullen stakeholders worden geïdentificeerd en hoe deze onderdeel uitmaken van de beheerstructuur.

Onze aanpak

Om tot een uiteenzetting en beoordeling van de huidige structuur van het natuurbeheer op Bonaire te komen en op basis hiervan aanbevelingen op te stellen is de volgende aanpak gevolgd.

1

Data inzameling

Het verzamelen van alle relevante documentatie om inzicht te krijgen in de huidige situatie van het natuurbeheer op Bonaire.

Activiteiten:

- ▶ **Opvragen en verzamelen van relevante documentatie;** Relevante documentatie is opgevraagd bij de opdrachtgever. De lijst met relevante documenten is opgesteld op basis van eigen inzicht, interviews en aanvullingen vanuit de opdrachtgever.
- ▶ **Afnemen van interviews met relevante stakeholders;** Interviews zijn afgenomen met relevante stakeholders (zie Appendix D voor een totaalijst van geïnterviewden). Tijdens de interviews lag de focus op het verkrijgen van een algemeen beeld van de juridische en financiële vormgeving en de daar uit voort vloeiende organisatorische beheerstructuur van het natuurbeheer op Bonaire. De interviews zijn zowel in persoon (op Bonaire) als online afgenomen.

2

Huidige situatie

Het uitvoeren van een grondige analyse om te komen tot een duidelijk overzicht van de huidige inrichting en structuur inclusief knelpunten van het natuurbeheer op Bonaire en het beoordelen van de effectiviteit van de beheerstructuur.

Activiteiten:

- ▶ **Analyseren van de ontvangen documentatie en interviews**
- ▶ **Bepalen van de juridische, financiële en organisatorische kaders;** Bij het bepalen van deze kaders is bedoeld op het duidelijk vastleggen van de aspecten die relevant zijn voor een effectieve evaluatie van het natuurbeheer. De focus lag op de effectiviteit, duidelijkheid, transparantie en doelmatigheid.
- ▶ **Opstellen van de huidige situatie en bevindingen;** Gebaseerd op de verzamelde documentatie en informatie uit de interviews is de huidige situatie per onderdeel uiteengezet.

3

Evaluatie & Aanbevelingen

Het verwerken van de bevindingen en het opstellen van de aanbevelingen ter verbetering van de beheerstructuur van de natuur op Bonaire.

Activiteiten:

- ▶ **Evalueren van de bevindingen en opstellen van aanbevelingen om de effectiviteit van het natuurbeheer op Bonaire te verhogen:**
 - Analyseren van de bevindingen en identificeren van de knelpunten
 - Koppelen van de aanbevelingen per onderdeel aan een of meerdere knelpunten
 - Prioriteren van de aanbevelingen in korte, midden- en lange termijn aanbevelingen (quick wins en major wins)

2

Beheerstructuur & Stakeholders

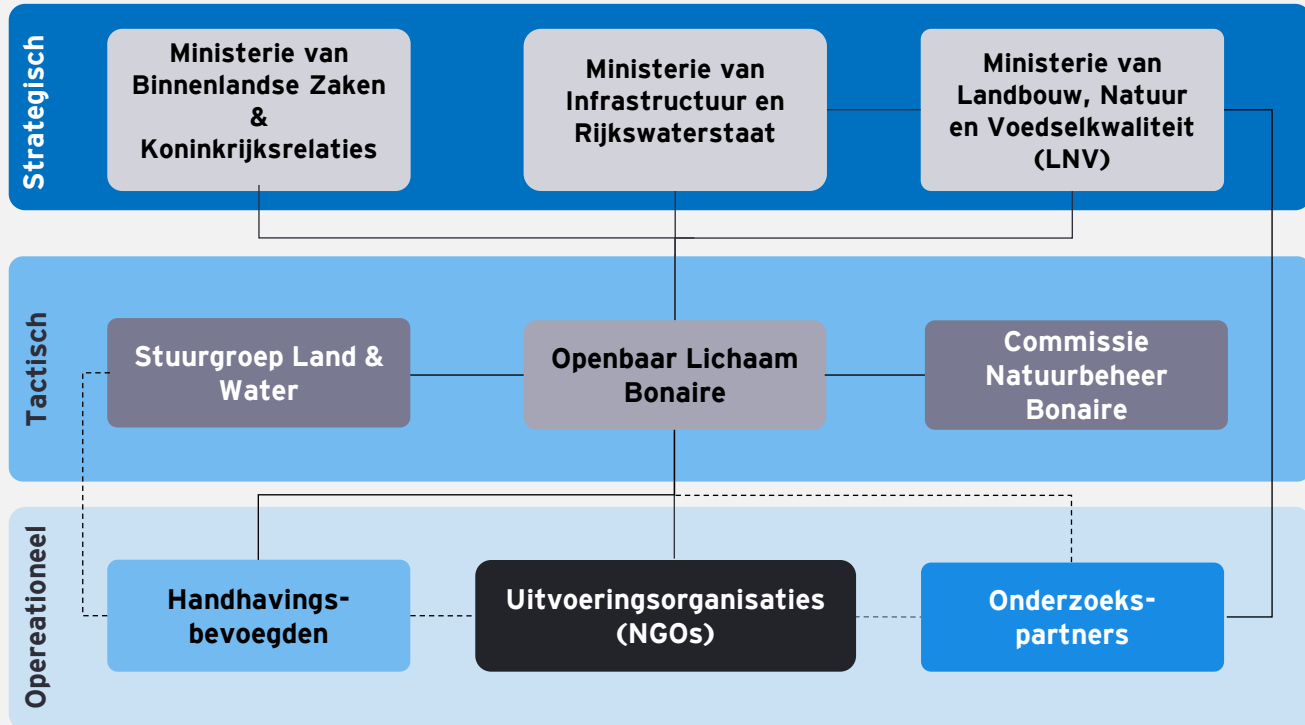
2.1 De huidige beheerstructuur

In dit hoofdstuk zal een overzicht worden gegeven van de huidige beheerstructuur van het natuurbeheer op Bonaire, inclusief de stakeholders binnen iedere laag van de beheerstructuur.

De huidige beheerstructuur van het natuurbeheer op Bonaire kan onderverdeeld worden in drie bestuurslagen die ieder verschillende stakeholders kennen, namelijk:

- ▶ **1^e bestuurslaag "Strategische laag"**: Bestaat uit de betrokken Ministeries op Rijksoverheid niveau; het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (I&W) en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK).
- ▶ **2^e bestuurslaag "Tactische laag"**: Bestaat uit de lokale Overheid op Bonaire; het Openbaar Lichaam Bonaire (OLB) wat het Bestuurscollege, de Eilandsraad en de vier Directies omvat. Daarnaast valt ook de Stuurgroep Land & Water binnen deze laag. Dit vormt een sturende laag welke monitort, sturing geeft en beleid vertaalt naar projecten en plannen.
- ▶ **3^e bestuurslaag "Operationele laag"**: Bestaat uit de Niet-Gouvernementele Organisaties (NGOs) die betrokken zijn bij de uitvoering van het natuurbeheer op Bonaire. Daarnaast vallen onder deze laag ook de onderzoekspartners en handhavers.

In de onderstaande afbeelding wordt de huidige beheerstructuur gevisualiseerd. Hierbij staat een doorgetrokken lijn voor directe formele communicatie en een stippellijn voor een indirecte lijn van informele communicatie. In de praktijk vindt er uiteraard tevens communicatie plaats tussen de lagen van verschillende stakeholders.

De afbeelding hierboven geeft een beeld van hoe de beheerstructuur in grote lijnen is ingericht. Hierna zullen de stakeholders binnen deze drie bestuurslagen in meer detail worden toegelicht.

2.2 Het stakeholderlandschap

Binnen de kaders van het natuurbeheer op Bonaire zijn verschillende stakeholders betrokken. De figuur hieronder geeft de verschillende stakeholders weer. De stakeholders in buitenste cirkel maken deel uit van de operationele laag, de stakeholder in de midden cirkel vallen onder de tactische laag en de stakeholders in de binnen cirkel vormen samen de strategische laag. In een enkel geval valt een stakeholder in meerdere lagen.

Ministeries

Lokale Overheid

Overige organisaties

De Ministeries

Ministerie
LNV

Ministerie
BZK

Ministerie
I&W

Op het gebied van natuurbeheer zijn op Rijksniveau drie Ministeries betrokken te weten het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), het Ministerie van Infrastructuur en Rijkswaterstaat (I&W) en het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK). Deze drie Ministeries zijn verantwoordelijk voor het nemen van beslissingen met betrekking tot wet- en regelgeving en beleid aangaande Caribisch Nederland. Het Rijk is verantwoordelijk voor:

- ▶ Het bevorderen van de implementatie van verdragen en conventies, zowel regionaal als internationaal, ter bescherming van bijzondere gebieden en soorten waarbij het Koninkrijk der Nederlanden partij is. Het Rijk draagt hier ook de eindverantwoordelijkheid voor.
- ▶ Het Rijk ziet er op toe dat het beheer van de natuur dusdanig is ingericht en wordt uitgevoerd dat gebieden en soorten voldoende bescherming krijgen.

OLB bestaande uit het Bestuurscollege, de Eilandsraad en Directie Team en daarnaast de Commissie natuurbeheer Bonaire

Het Openbaar Lichaam Bonaire draagt de verantwoordelijkheid voor het beheren en behouden van de natuur. Het OLB stelt op basis van het door het Rijk opgestelde NMBP-CN, een uitvoeringsagenda op. Binnen het OLB is de Eilandsraad verantwoordelijk voor het goedkeuren van de uitvoeringsagenda. Op basis hiervan kunnen vervolgens de opgenomen projecten uitgevoerd worden.

De Eilandsraad

Eilandsraad

De Eilandsraad heeft de volgende taken en bevoegdheden op basis van de natuurwetgeving:

- ▶ Goedkeuren van het natuurplan;
- ▶ Instellen van natuurparken;
- ▶ Zorgen voor beheermaatregelen ter bescherming van soorten die vermeld staan in de Turtle Convention, de Bonn Convention en het SPAW Protocol;
- ▶ Zorgen voor de bescherming van de biologische diversiteit, het verantwoord gebruik van haar componenten en de eerlijke en billijke bescherming van de voordelen die uit het gebruik van genetische bronnen voortvloeien krachtens de eisen van het Convention on Biological Diversity (CBD/Biodiversiteitsverdrag);
- ▶ Vaststellen van voorschriften ter uitvoering van de verplichtingen die voor de BES-eilanden gelden.

Het Bestuurscollege

Bestuurscollege

Het BC is ervoor verantwoordelijk dat beleid, planning, wetgeving en handhaving toereikend zijn om zodoende de natuur te kunnen beschermen. Hiernaast moet het BC ervoor zorgen dat de eisen van de internationale verdragen wordt nageleefd. In samenwerking met het Ministerie van LNV is het BC onder andere verantwoordelijk voor de voorbereiding van een natuurbeleidsplan en:

- ▶ Het, een maal per vijf jaar, vaststellen van een natuurplan
- ▶ Het beheren van een natuurpark of een andere instantie te belasten met het beheer.
- ▶ Het opstellen van beheersplannen voor als natuurpark aangewezen gebied.
- ▶ Het toekennen van natuurvergunningen en het aanwijzen van ambtenaren of personen die toezicht houden op naleving van geldende natuurwetten

Voor een uitgebreid overzicht van de taken en bevoegdheden van het BC binnen de natuurwet kan Appendix C geraadpleegd worden.

Directie Team

Directie Team

Binnen het OLB zijn de volgende vier Directies belast met de uitvoeringstaken:

1. Directie Bedrijfsvoering en Ondersteuning	3. Directie Ruimte en Ontwikkeling (R&O)
2. Directie Samenleving en Zorg	4. Directie Toezicht en Handhaving

Elke Directie draagt de verantwoordelijkheid voor diverse afdelingen die ieder een eigen portfolio hebben. Het natuurportfolio valt binnen Ruimte en Ontwikkeling (R&O). Ook is de Directie R&O verantwoordelijk voor andere portfolio's waarvan de taken een directe of indirecte invloed hebben op het natuurbeheer. Een voorbeeld hiervan is het uitgeven van vergunningen via een vergunningenloket. Binnen het vergunningenloket worden alle vergunningen, OLB breed, uitgegeven waaronder dus ook de natuur gerelateerde vergunningen. Daarnaast is ook de Directie Toezicht en Handhaving direct betrokken binnen het natuurbeheer. Deze betrokkenheid komt voort uit de handhavingsbevoegdheid die zij hebben.

Commissie Natuurbeheer Bonaire

Commissie Natuurbeheer Bonaire

De Commissie natuurbeheer Bonaire is op basis van de Verordening Natuurbeheer ingesteld. De leden van de Commissie natuurbeheer Bonaire worden benoemd door het bestuurscollege op grond van hun deskundigheid op een of meer terreinen waar de Eilandsverordening natuurbeheer op ziet. De leden van de Commissie natuurbeheer Bonaire stellen onderling een taakverdeling vast en benoemen een voorzitter uit hun midden. De Commissie natuurbeheer Bonaire levert uit eigen beweging of desgevraagd advies over maatregelen ter uitvoering van de Verordening Natuurbeheer aan het Bestuurscollege.

Stuurgroep Land & Water

Stuurgroep Land & Water

De stuurgroep Land & Water is een bestuurlijk middel waarbinnen overleg plaats vindt tussen de betrokken Ministeries en de lokale Overheid. De Stuurgroep bestaat uit de volgende leden:

- Gezaghebber van Bonaire
- Gedeputeerde Natuur
- Directeur Toezicht en Handhaving
- Directeur Ruimte en Ontwikkeling
- Afgevaardigde van de Ministeries Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Infrastructuur en Waterstaat en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

De leden van de Stuurgroep Land & Water vallen deels binnen de strategische en deels binnen de tactische laag. Desalniettemin is de Stuurgroep in de beheerstructuur ondergebracht in de tactische laag. Dit komt door de taken van deze Stuurgroep. De Stuurgroep heeft een duidelijke adviesrol met betrekking tot het implementeren van de uitvoeringsagenda. Ook hebben de leden op lokaal niveau beslissingsbevoegdheden waardoor beslissingen genomen kunnen worden met betrekking tot het natuurbeheer. Bovendien geeft het samenkomen van de Stuurgroep gelegenheid tot het aankaarten van knelpunten die het behalen van de gestelde doelen bemoeilijken. Acties en punten besproken tijdens de stuurgroep overleggen worden doorgespeeld aan de Programma Manager Natuur- en milieubeleidsplan Caribisch Nederland (NMBP-CN). Deze Programma Manager is aangesteld voor het toezien op de implementatie en de daadwerkelijke uitvoering van de projecten op de uitvoeringsagenda.

Wageningen University & Research (WUR): Onderzoekspartner

WUR

De onderzoekpartners bestaan uit onafhankelijke partijen zoals, de Wageningen University & Research en (Natuur) Consultants, die onderzoek doen naar diverse natuuraspecten en monitoringsactiviteiten uitvoeren. Het Ministerie van LNV heeft een contract met de WUR betreffende onderzoek naar onderwerpen binnen de portefeuille van het gehele Ministerie.

Instanties met een handhavingsbevoegdheid

Handhavings
-bevoegden

De handhavende rol is toebedeeld aan de Directie Toezicht & Handhaving van het Openbaar Lichaam Bonaire. Daarnaast is de handhaving in handen van de marechaussee, de kustwacht, de politie en het Openbaar Ministerie. Ook heeft de beheerorganisatie van de natuurparken, STINAPA, Buitengewoon Agent van Politie (Bav-Pol) bevoegde rangers in dienst die de bevoegdheid tot handhaven hebben.

STINAPA & Cargill : beheerorganisatie

Beheerorganisaties

Voor het beheer van de natuur op Bonaire maakt het OLB gebruik van beheerorganisaties. Deze organisaties zijn o.a. verantwoordelijk voor de uitvoering van beheertaken die zijn vastgelegd in de beheerovereenkomst. Er zijn twee organisaties welke door het OLB verantwoordelijk zijn gesteld voor het beheren van een bepaald gebied, te weten STINAPA en Cargill.

STINAPA

Stichting Nationale Parken Bonaire (STINAPA)

STINAPA is een private, non-profit organisatie die door het OLB is gemandateerd voor het beheren van het Bonaire National Marine Park en het Washington Slagbaai National Park.

Op basis van de natuurwetgeving heeft STINAPA de volgende taken en bevoegdheden:

- ▶ aanwijzingen geven in het belang van de bescherming van het natuurpark die een ieder verplicht is om op te volgen
- ▶ inning van vergoedingen
- ▶ aanwijzen van dier- en plantensoorten die zonder vergunning uit een natuurpark kunnen worden verwijderd

Daarnaast zijn een aantal Rangers opgeleid tot Buitengewoon Ambtenaar van Politie (BavPol), hiermee hebben zij beperkte opsporingsbevoegdheden zonder politiebevoegdheden en kunnen zij in beginsel strafbare feiten opsporen en hier een proces-verbaal van opmaken.

Cargill

Is een landbouw multinational die de zoutpannen van Zuid-Bonaire exploiteert. Cargill werkt samen met het OLB om de natuur van Zuid-Bonaire te beheren. Daarnaast werkt de multinational direct samen met Ministeries voor bijvoorbeeld het onderhoud aan pieren in zee die onder de verantwoordelijkheid van een Ministerie vallen.

Cargill

Overige organisaties

Naast de gemandateerde beheerorganisaties zijn er ook andere organisaties actief op Bonaire die deel uit maken van het stakeholder landschap door de focusgebieden die zij hebben. Het merendeel van deze overige organisaties zijn non-gouvernementele organisaties (NGOs). Wanneer organisaties geen gemandateerde taak voor de Overheid uitvoeren, houdt dit in dat zij geen formele taak in het natuurbeheer uitvoeren. Echter zij maken in de praktijk wel onderdeel uit van het stakeholderlandschap en dragen bij aan het natuurbeheer en behoud. De verschillende organisaties beschikken over expertise om specifieke projecten uit te kunnen voeren. Daarnaast worden zij gehoord bij het maken van beleidsplannen en is er communicatie tussen deze verschillende organisaties, het OLB en ook direct met het Ministerie van LNV.

Stakeholder	Focusgebieden
Mangrove Maniacs	Non-profit organisatie die zich inzet voor het teruggeven van de vroegere natuurlijke glorie van de mangroven op Bonaire.
Sea Turtle Conservation Bonaire (STCB)	Non-profit organisatie die zich inzet voor het beschermen van bedreigde zeeschildpadden.
Donkey Sanctuary	Non-profit organisatie die opvang en bescherming biedt voor ezels op Bonaire.
Reef Renewal	Non-profit organisatie die zich inzet voor het behoud en herstellen van het rif in het National Marine Park Bonaire.
Echo Foundation	Non-profit organisatie die zich inzet voor het behoud van inheemse papegaaisoorten (Lora's) en de leefomgeving van deze soort.
Wild Bird Rehab	Non-profit organisatie die opvang biedt aan wilde vogels.
Bonberde	Private organisatie die verschillende diensten aanbiedt met betrekking tot natuurbeheer.
Wildconscience	Private organisatie die advies en onderzoek biedt omtrent natuuraangelegenheden aan zowel private als Overheidsinstellingen.
Nature2	Private organisatie die verschillende diensten biedt waaronder advies over natuurbeheer en beheertaken.
Dutch Caribbean Nature Alliance (DCNA)	Non-profit organisatie die verschillende diensten en financiële ondersteuning biedt aan NGOs met een beheermandaat voor nationale parken.
Tera Barra	Een "Native garden" oftewel Kunuku Farm, waar is herbeplant en ingezaaid om de oorspronkelijke wilde omgeving te herstellen en in stand te houden.

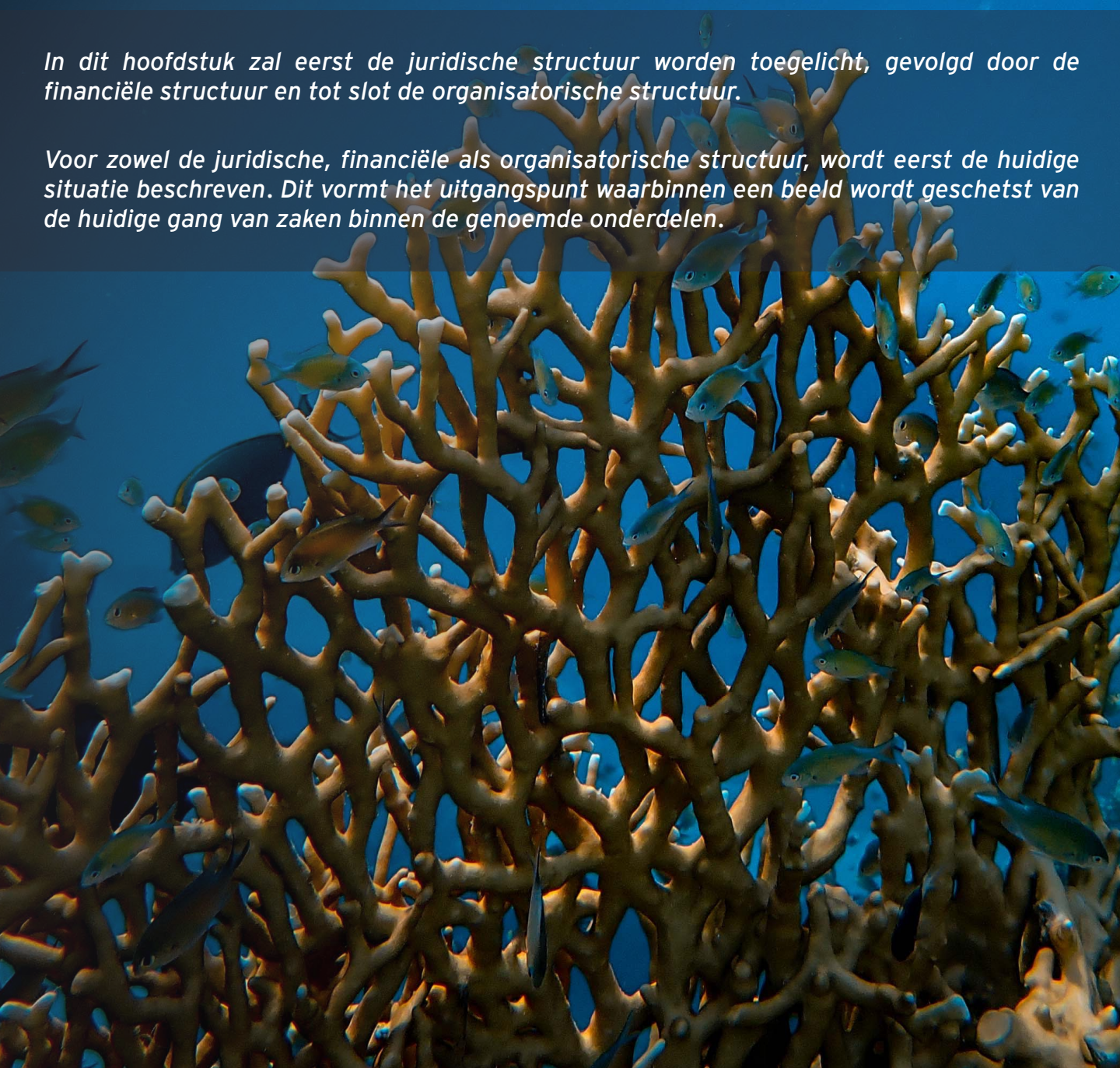

3

De current state

In dit hoofdstuk zal eerst de juridische structuur worden toegelicht, gevolgd door de financiële structuur en tot slot de organisatorische structuur.

Voor zowel de juridische, financiële als organisatorische structuur, wordt eerst de huidige situatie beschreven. Dit vormt het uitgangspunt waarbinnen een beeld wordt geschetst van de huidige gang van zaken binnen de genoemde onderdelen.

3.1 De juridische structuur

In dit onderdeel zal ingezoomd worden op de Juridische structuur van het natuurbeheer. De bevindingen zullen in een later hoofdstuk besproken worden.

Hiërarchie natuurwet- en regelgeving Bonaire

De wetgever heeft een aantal wetten ingevoerd om de natuur op Bonaire te beschermen. Binnen deze wet- en regelgeving is er een bepaalde rangorde. Zo mag lagere wetgeving niet in strijd zijn met hogere wetgeving. Verdragen staan in het algemeen bovenaan de hiërarchie, gevolgd door nationale wetgeving zoals wetten, verordeningen, besluiten en beleidsregels. Wanneer er wordt gekeken naar de juridische context is het dan ook belangrijk om een goed beeld te hebben van de hiërarchie tussen de toepasselijke wetten in het kader van natuurbeheer.

In onderstaand figuur wordt de hiërarchie weergegeven, waarna de verschillende wet- en regelgeving nader wordt toegelicht.

(1) Verdragen

Verdragen staan bovenaan in de rangorde en zijn overeenkomsten tussen twee of meer staten. Voor wat betreft natuur is Bonaire partij in meerdere verdragen en internationale protocollen, zoals het SPAW Protocol, het Ramsar verdrag, het CITES verdrag, de Bonn Convention, CBD en UN SDG. Daarnaast zijn er bepaalde verdragen en protocollen die specifieke soorten beschermen, zoals de Turtle Convention (zeeschildpadden), Birdlife International Protocol, WHSRN (kustvogels), RELCOM (vleermuizen) en IWC (walvissen).

Een deel van de natuurwetgeving uit de verdragen is omgezet in nationale en eilandwetgeving. Deze worden verder uitgewerkt in het stuk "wetten".

(2) Wetten

Sinds de staatkundige veranderingen van 2010 is het natuurbeleid van de BES-Eilanden op nationaal niveau geregeld in de Wet natuurbeheer BES. De wet bevat regels met betrekking tot natuurbeheer, implementeert de internationale verdragen en verdeelt de verantwoordelijkheden van de Staat en de eilandsraden. Deze wet vormt de basis voor het beleidsplan dat eens in de vijf jaar voor de BES-eilanden wordt opgesteld. Ook biedt de Wet natuurbeheer BES de mogelijkheid voor de Eilandsraad om op Bonaire natuurparken aan te wijzen ter uitvoering van het Ramsar verdrag, het SPAW-protocol en de CBD.

Andere wetten die het vermelden waard zijn wanneer er wordt gesproken over natuurbeheer zijn de volgende:

- ▶ Wet Maritiem beheer; Deze wet bevat regels met betrekking tot activiteiten die in of rond de zee worden verricht en die van invloed kunnen zijn op het milieu, de natuur en de dieren in de zee.
- ▶ Visserijwet BES: Relevant met betrekking tot de wateren van Bonaire aangezien deze beperkingen bevat waarmee bij het vissen rekening moet worden gehouden.

(3) Eilandsverordeningen

Eilandsverordeningen worden in beginsel vastgesteld door de Eilandsraad, tenzij de wet of de Eilandsraad krachtens de wet deze bevoegdheid aan het Bestuurscollege of de Gezaghebber verleent. Eilandsverordeningen moeten beperkt blijven tot het belang van het Openbaar Lichaam. De Eilandsraad mag zich niet bemoeien met de bijzondere belangen van ingezetenen. Een Eilandsverordening mag niet in strijd zijn met hogere wetgeving.

Op eilandniveau is het natuurbeheer wettelijk verankerd in de Eilandsverordening natuurbeheer. Deze verordening beveelt de instelling van een onafhankelijke Commissie natuurbeheer Bonaire;

Deze commissie adviseert het Bestuurscollege gevraagd en ongevraagd over de uitvoering van de Eilandsverordening of andere zaken betreffende het natuurbeheer. Verder maakt deze Eilandsverordening de instelling en bescherming van natuurparken mogelijk. De Eilandsverordening natuurbeheer regelt ook de bescherming van bedreigde planten- en diersoorten die zijn opgenomen in de bijlagen van internationale verdragen (CITES verdrag, Bonn Convention, SPAW Protocol en Turtle Convention). De Eilandsverordening natuurbeheer geldt voor het gehele grondgebied van Bonaire tot aan de buitengrens van de territoriale wateren, inclusief de kust- en binnenwateren.

(4) Eilandsbesluiten

Het Eilandsbesluit natuurbeheer regelt de aanwijzing van STINAPA Bonaire als beheerder van natuurparken, de kosten die in rekening moeten worden gebracht voor het gebruik van natuurparken, stelt regels voor het gebruik van natuurparken en wijst activiteiten aan waarvoor een milieueffectrapportage is vereist. Daarnaast regelt dit Eilandsbesluit de bescherming van dier- en plantensoorten. Het Eilandsbesluit onderwaterpark stelt de regels voor het Bonaire National Marine Park.

(5) Beleidsplannen

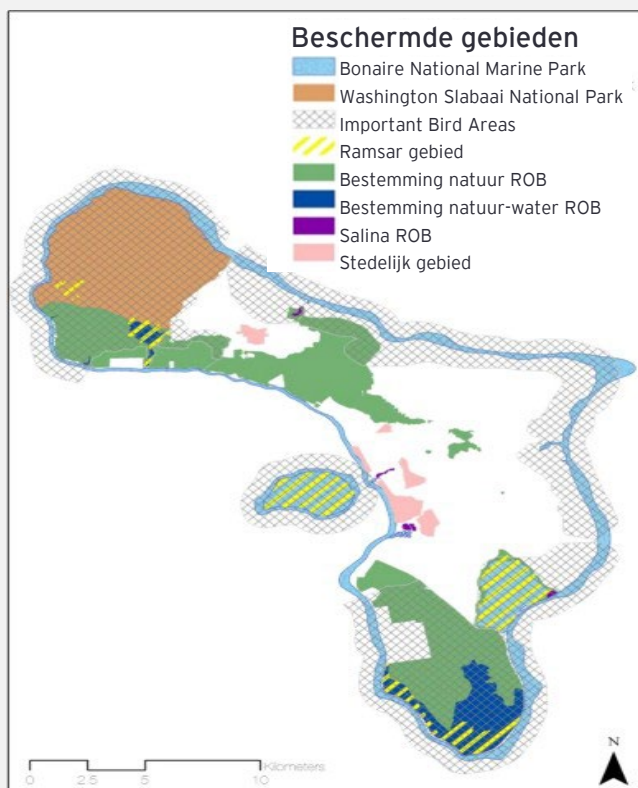
De beleidsplannen staan onderaan de hiërarchie en zijn daarom meestal gemakkelijk aan te passen zijn (door de daarvoor bevoegde partijen). De belangrijkste beleidsplannen voor natuurbeheer op Bonaire op dit moment zijn het Natuurbeleidsplan 2020-2024, het Natuur- en Milieubeleidsplan 2020-2030 en het Ontwikkelingsplan Klein Bonaire. Het natuurbeleidsplan biedt een kader voor een gedegen beheer en duurzaam gebruik van de natuur in Caribisch Nederland. Het natuurbeleidsplan is bedoeld als basis voor gedegen besluitvorming, de toewijzing van middelen en financiering, en omvat duidelijke strategische doelen om aan te geven waar de aandacht op gericht moet zijn voor een adequate bescherming van de natuur. Het biedt het kader voor het Openbaar lichaam bij het op te stellen natuurplan. Het natuurplan geeft de concrete basis voor het natuurbeheer op de eilanden

Gebieds- en soortenbescherming

Op Bonaire kan onderscheid worden gemaakt tussen de wet- en regelgeving die bepaalde gebieden beschermt en de wet- en regelgeving die bepaalde soorten beschermt. Ook kunnen gebieden als natuur aangemerkt worden op basis van het Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Bonaire. In de volgende tabel zijn de verschillende aanmerkingen die gebieden kunnen krijgen opgenomen.

Gebiedsbescherming
Ramsargebieden
SPAW-gebieden
Important Bird and Biodiversity Area's (IBA's)
WHSNR-gebieden
SICOM-gebieden
Exclusieve Economische Zone (EEZ)
Yarari-reservaat
Nationaal park
Klein Bonaire

In de bijgevoegde kaart wordt weergegeven welke gebieden op Bonaire als zodanig zijn aangemerkt. In appendices A en B kan meer informatie met betrekking tot de gebiedsbescherming gevonden worden.

Bron: Natuurplan Bonaire 2020-2024, 2020

Beschermd soorten

Bonaire heeft een aanzienlijk aantal beschermd soorten. In appendix B is het schema opgenomen dat in het Natuur- en Milieubeleidsplan 2020-2030 is gebruikt met een uitgebreide lijst van beschermd soorten op basis van de annex van het SPAW Protocol, de Bonn Convention (of CMS) annex, het Sharks MoU en de appendix bij het CITES verdrag. Bonaire is tevens partij in de BONN Convention, de Turtle convention, RELCOM en de IWC voor wat betreft soortenbescherming. In appendix J zijn de soorten opgenomen welke beschermd zijn volgens het Eilandsverordening natuurbeheer Bonaire.

Bonaire is ook partij bij de Turtle Convention, RELCOM (voor het behoud van vleermuizen) en de IWC. De IWC is het mondiale orgaan dat belast is met het behoud van walvissen en het beheer van de walvisvangst.

Beheerovereenkomsten

Voor wat betreft het beheer van de natuurparken heeft het OLB haar taken uitbesteed aan beheerorganisaties. Het mandaat van deze organisaties is naast, het Eilandsbesluit ook vastgelegd in beheersovereenkomsten. In deze beheerovereenkomsten worden taken en de verantwoordelijkheden van de beheerorganisatie opgenomen. Deze beheerorganisaties zijn verantwoordelijk voor het opstellen en uitvoeren van beheerplannen en hebben in een enkel geval ook handhavingsbevoegdheid.

In de beheerovereenkomst met STINAPA is o.a. het volgende opgenomen:

- ▶ de ontvangen vergoedingen mogen door STINAPA enkel te worden besteed aan de instandhouding van het natuurpark. De kosten die verbonden zijn aan de exploitatie van het BNMP komen ten laste van STINAPA.
- ▶
- ▶ STINAPA is op basis van deze beheerovereenkomst verantwoordelijk voor het financieel beheer. Hieronder valt het opstellen van een jaarlijkse begroting en het doen van de jaarlijkse rekening en verantwoording. De Commissie natuurbeheer Bonaire die STINAPA begeleidt dient ieder jaar voor 1 november een ontwerpbegroting in te dienen voor het beheer van het park in het daaropvolgende jaar. STINAPA dient erop

toe te zien dat deze begroting wordt nageleefd.

- ▶ STINAPA dient elk jaar voor 1 april schriftelijk verslag uit te brengen aan het Openbaar Lichaam Bonaire over het financieel beheer en de werkzaamheden in het voorafgaande jaar.

3.2 De financiële structuur

In dit onderdeel zal ingezoomd worden op de financiële structuur van het natuurbeheer. De bevindingen die op basis hiervan zijn gedaan zullen in een later hoofdstuk besproken worden.

Aan natuurbeheer en natuurbehoud zijn uiteraard kosten verbonden. Alvorens de financiële structuur hieromtrent nader toe te lichten, is het van belang in te gaan op het geheel van financiële stromen naar en in Caribisch Nederland.

In het algemeen zijn er drie primaire financiële stromen in Caribisch Nederland, namelijk de Rijksuitgaven en de inkomsten en uitgaven van de Openbare Lichamen.

- 1. De Rijksuitgaven:** Deze omvatten alle uitgaven die het Rijk doet in Caribisch Nederland. Dit zijn uitgaves aan Rijkstaken, bijdrage aan medeoverheden, inkomensoverdrachten, overige Rijksuitgaven en de middelen die door het Rijk aan het BES-fonds worden toegevoegd. Daarnaast wordt de vrije uitkering betaald vanuit het BES-fonds en valt de aanvulling van dit fonds door de Rijksoverheid binnen de Rijksuitgaven.
- 2. Inkomsten van de Openbare Lichamen:** Dit betreft de vrije uitkering, eigen inkomsten en bijzondere uitkeringen. Deze stroom kan gezien worden als alle baten die het Openbaar Lichaam heeft. Verder in het document zal dit verder worden toegelicht.
- 3. Uitgaven van de Openbare Lichamen:** Dit betreft de besteding van vrij besteedbare middelen aan taken en toekenning vrij besteedbare middelen aan taken. Deze stroom kan gezien worden als alle lasten van het Openbaar Lichaam. Hier zal later in het hoofdstuk dieper op in worden gegaan.

Primaire financiële stromen Caribisch Nederland

Rijksuitgaven

- Uitgaven aan Rijkstaken
- Bijdragen aan medeoverheden
- Inkomensoverdrachten
- Overige Rijksuitgaven
- Aanvulling BES-fonds

Inkomsten Openbaar Lichaam

- Vrije uitkering
- Eigen inkomsten
- Bijzonder uitkering

Uitgaven Openbaar Lichaam

- Besteding vrij besteedbare middelen aan taken
- Toekenning vrij besteedbare middelen aan taken

Binnen de kaders van deze evaluatie wordt er gefocust op de vier financiële stromen die betrekking hebben op het natuurbeheer. Deze vier stromen vallen binnen de inkomsten en uitgaven van het Openbaar Lichaam Bonaire.

In de figuur hieronder zijn de vier stromen die direct van toepassing zijn op het natuurbeheer weergegeven. Dit betreft enerzijds de baten, in het groen, en anderzijds de lasten, in het rood.

Financiële stromen natuurbeheer

(1) Vrij besteedbaar budget Openbare Lichamen

De **eerste** financiële stroom zoals weergegeven in het schema is het vrij besteedbare budget van het OLB, ook wel de vrije uitkering genoemd. De eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba krijgen via het BES-fonds middelen toebedeeld om hun publieke taken uit te voeren. De vrije uitkering is door de Openbare Lichamen vrij te besteden aan de verschillende taken die zij uit dienen te voeren. Het Openbaar Lichaam mag zelf bepalen hoe zij het vrij besteedbare budget wil verdelen over de verschillende taken.

Het BES-fonds wordt jaarlijks aangevuld door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Het aanvullen van het BES fonds is een van de eerdere genoemde Rijksuitgaves. Het ontvangen van deze vrije uitkering valt binnen de stroom; inkomsten van het Openbaar Lichaam. Vanaf 2030 gaan de vrije uitkeringen van de Openbare Lichamen fors omhoog ten behoeve van structurele verbeteringen op de eilanden. De jaarlijkse investeringen in Caribisch Nederland zullen dan structureel met €30 miljoen omhoog gaan. Zie appendix F voor een overzicht van de vrij besteedbaar budget/fondsen in 2021.

(2) Bijzondere uitkering

De **tweede** financiële stroom is de zogenoemde bijzondere uitkering. Ministeries kunnen bijzondere uitkeringen en overige bijdragen verstrekken aan de Openbare Lichamen. Het doel van deze geldstromen is vaak het realiseren van verbeteringen in voorzieningen, wegwerken van achterstanden of er kan sprake zijn van een gedeelde verantwoordelijkheid tussen het Openbaar Lichaam en het betreffende Ministerie.

Vanuit het Ministerie van LNV is €1.3 miljoen vrijgemaakt voor natuurbehoud en beheer in Caribisch Nederland. Daarnaast is er €1.5 miljoen vrijgemaakt voor de uitvoering van het NMBP-CN in de periode 2020-2024.

Hierboven op komt een investering van €35 miljoen door het kabinet in de huidige kabinetsperiode (Kabinet Rutte IV, 2022). Deze investering wordt gedaan ten behoeve van het behoud van natuur en milieu en de uitvoering van het NMBP-CN. Deze investering zal verdeeld worden tussen de eilanden van Caribisch Nederland. Zie appendix F voor een overzicht van de bijzondere uitkering in 2021.

(3) Eigen inkomsten: Nature Fee

De **derde** financiële stroom zijn de eigen inkomsten van het OLB. In de praktijk is dit het direct heffen van een belasting op het gebruik van natuur. Dit gebeurt voor wat betreft natuur op Bonaire door middel van de zogenoemde Nature Fee.

De Nature Fee, is een bedrag dat betaald moet worden door gebruikers van het Bonaire National Marine Park. Het gaat hierbij dan zowel om recreatieve gebruikers als om bedrijven die gebruik maken van het Marine Park voor commerciële doeleinden. Voorbeelden hiervan zijn duikers, maar ook hotels wanneer zij een strand grenzend aan het Bonaire National Marine Park gebruiken/bezitten.

In het mandaat tussen het OLB en de beheerorganisatie is opgenomen dat de door de beheerorganisatie te ontvangen gelden ten bate van het onderwaterpark uitsluitend besteed mogen worden aan het in stand houden van het park. Zie appendix E voor een overzicht van de geïnde nature fees in 2020 en 2021*. De geïnde Nature Fees blijven bij de beheerorganisatie en vloeien niet terug naar het OLB.

(4) Uitgaven OLB

Binnen de vierde financiële stroom vallen de uitgaven van het OLB aan natuurbeheer. Dit zijn de bestedingen van de vrije uitkering die het OLB toekent aan natuur, bijvoorbeeld aan de afdeling natuur binnen het R&O en de besteding van de bijzondere uitkering en andere inkomsten. In de jaarrekening van het OLB worden de uitgaven niet op individueel subsidie niveau gespecificeerd, maar aan de hand van thema's. Een gespecificeerd overzicht hebben we tijdens dit onderzoek niet kunnen bemachtigen, waardoor hierover geen totaaloverzicht kan worden gegeven.

Uitbesteding van taken

Zoals eerder benoemd heeft het OLB de mogelijkheid taken uit te besteden aan derden. In de huidige vorm kunnen natuurorganisaties op projectbasis subsidiering ontvangen. Financiering die aan derden wordt toegekend voor de uitvoering van beheertaken valt ook binnen de uitgaven van het OLB.

Natuurorganisaties hebben de mogelijkheid om zelf projectvoorstellen in te dienen bij het OLB en op deze wijze financiële ondersteuning aan te vragen. Daarnaast, kan het OLB ook externe partijen benaderen om projecten uit te voeren.

*In 2020 en 2021 kan sprake zijn van een effect door de COVID19 pandemie.

Indirecte Financiële stromen

Naast de vier directe stromen die besproken zijn, zijn er ook indirecte stromen die een invloed hebben op het natuurbeheer. De indirecte stromen zijn stromen die buiten het OLB omlopen en daardoor niet onder de vrij uitkering, eigen inkomsten, bijzondere uitkering of de uitgaves geschaard kunnen worden. Om deze reden vallen ze niet direct binnen de formele kaders van het natuurbeheer.

NGOs

NGOs maken gebruik van verschillende soorten funding. Non-profit natuurorganisaties zijn voornamelijk afhankelijk van donaties, opbrengsten uit de verkoop van merchandise en andere alternatieve financieringsmogelijkheden. Deze NGOs ontvangen dus niet per definitie financiële ondersteuning vanuit het OLB omdat zij een stakeholder binnen het natuurbeheer op Bonaire zijn. Wel kunnen zij partij zijn in de uitbesteding van taken door het OLB zoals eerder beschreven en hiervoor specifiek funding ontvangen.

Ook de Dutch Caribbean Nature Alliance (DCNA) verschaft financieringsmogelijkheden aan natuurorganisaties. Echter focust DCNA zich hierbij alleen op beheerorganisaties van natuurparken. DCNA maakt gebruik van een trust fund dat momenteel ondersteund wordt door de Nederlandse organisatie, de Nationale Postcodeloterij.

Rijksuitgave

Een Rijksuitgave is een uitgave die het Rijk zelf direct doet en daarom buiten het OLB om loopt. In bepaalde gevallen kan aanspraak worden gemaakt op subsidies die direct vanuit Nederlandse Ministeries worden verstrekt. Een dergelijke verstrekking valt binnen de primaire financiële stroom Rijksuitgave en daarom in deze uiteenzetting beschouwd als indirecte financiële stroom. De Sea Turtle Conservation Bonaire ontvangt op basis van de Sea Turtle Convention een directe toelage ontvangen van het Ministerie van LNV.

Terugvordering van middelen

Om de effectiviteit van de bestedingen te garanderen, kan de Rijksoverheid de bijzondere uitkeringen terugvorderen. Dit is in het geval dat de bestedingen niet verantwoord kunnen worden of taken niet conform afspraak worden uitgevoerd. Daarnaast vloeien middelen automatisch terug naar het Rijk wanneer deze niet in het vastgestelde termijn besteed worden.

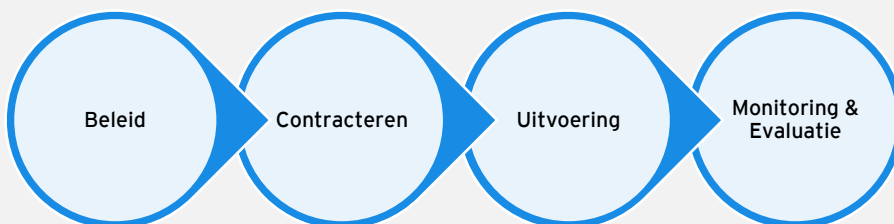
Ook het OLB kan middelen terugvorderen. Wanneer het OLB taken uitbesteedt aan derden en een partij zich niet aan de vooraf gestelde eisen en afspraken houdt, kan het OLB de verstrekte financiële middelen terugvorderen.

3.3 De organisatorische structuur

In dit onderdeel wordt een uiteenzetting gedaan van de organisatie omtrent het natuurbeheer op Bonaire.

Het OLB deelt de verantwoordelijkheid voor het beheer en behoud van natuur op Bonaire en meer specifiek de uitvoering van haar taken met andere organisaties. Dit vindt ondermeer plaats door uitbesteding op projectbasis (subsidie) of mandatering van organisaties voor de uitvoering van beheertaken. Voor de uitvoering van de uitbestede taken worden over het algemeen de volgende stappen doorlopen, die wij hieronder bespreken.

Beleid

Bij de beoordeling van projectvoorstellen, de uitvoering van projecten en mandatering van organisaties voor het uitvoeren van beheertaken wordt het NMBP-CN 2020-2030 gebruikt als leidraad. Binnen het NMBP-CN zijn de volgende strategische doelen geformuleerd:

Strategische doelen NMBP-CN

De trend van koraalrifdegradatie keren om gezonde, veerkrachtige en weerbare koraalriffen te creëren die een waarborg vormen voor het welzijn in Caribisch Nederland

Herstel en behoud van de unieke habitatten en soorten in Caribisch Nederland voor huidige en toekomstige generaties

Duurzaam gebruik van land en water voor de ontwikkeling van de lokale economie

Lokale voorwaarden scheppen voor duurzame resultaten van natuurbeleid in Caribisch Nederland

Bron: Natuur- en milieubeleidsplan Caribisch Nederland 2020-2030

Aan de hand van deze strategische doelen heeft Bonaire in maart 2021, conform de afspraken uit het NMBP-CN, een uitvoeringsagenda opgesteld. Hierin zijn verschillende projecten opgenomen die in lijn zijn met de strategische doelen. Echter, door voor ons onbekende reden, is de uitvoeringsagenda tot op heden niet formeel goedgekeurd door de Eilandsraad. Hoewel de agenda nog niet is goedgekeurd wordt dit, naast het NMBP-CN en het Natuurbeleidsplan Bonaire 1999-2004, informeel gebruikt als leidraad bij het bepalen en goedkeuren van projecten. Naast het NMBP-CN en het concept uitvoeringsplan beschikt het OLB en de stuurgroep niet over een uitgewerkt en formeel beleids- en toetsingskader op basis waarvan de beoordeling en selectie van projecten gebaseerd is.

Om in aanmerking te komen voor uitvoering van een project dienen organisaties projectvoorstellen in om in aanmerking te komen voor subsidies. Deze projectvoorstellen worden ingediend bij het OLB afdeling Natuur en Milieu van de Directie R&O. De beoordeling van deze projectvoorstellen wordt gedaan, op basis van het NMBP-CN en de concept uitvoeringsagenda, door zowel de beleidsadviseur als de Stuurgroep Land & Water. In overige gevallen benadert het OLB de organisatie waarvan zij denken dat die geschikt is om een project uit te voeren of mandateert het OLB een organisatie voor het beheren van een bepaald gebied.

Contracteren

Wanneer het OLB een organisatie heeft geselecteerd voor de uitvoering van een project of taak, worden de afspraken tussen het OLB en de organisatie vastgelegd in een overeenkomst van opdracht (OVO) en in een enkel geval in een zorgcontract. Indien het OLB een organisatie mandateert voor het beheer van een gebied wordt dit vastgelegd in een beheerovereenkomst. In deze contracten en overeenkomsten wordt o.a. het bedrag, verplichtingen, verantwoordingsverplichtingen etc. opgenomen. Vooralnog wordt naar de mening van EY in de overeenkomsten onvoldoende ingegaan op onderwerpen zoals concrete doelstellingen en te behalen resultaten.

Uitvoering

Voor de daadwerkelijke uitvoering van natuurbeheer zijn de volgende spelers betrokken:

- OLB; wettelijk verantwoordelijk voor beheer en behoud van natuur en daarmee ook voor de uitvoering.
- STINAPA; de uitvoering van beheertaken binnen de parken die onder hun verantwoordelijkheid vallen.
- Overige organisaties; voeren vanuit eigen beweging taken uit binnen de thema's waarvoor de betreffende organisatie zich inzet of voeren op projectbasis taken uit en krijgen hiervoor vergoeding in de vorm van subsidie.

OLB

Het natuurportfolio is binnen het OLB ondergebracht in de afdeling Natuur en Milieu van de Directie R&O. In de praktijk is overlap tussen projecten van deze twee portfolio's en wordt veel samengewerkt. Deze afdeling bestaat uit:

- Afdelingshoofd
- Een beleidsmedewerker voor Natuur
- Een beleidsmedewerker voor Milieu

Daarnaast is er de aangestelde Programma Manager die toeziet op de implementatie van de uitvoeringsagenda en de voortgang van de projecten. De Programma Manager staat in nauw contact de natuurorganisaties en met de afdeling Natuur en Milieu maar maakt hier niet direct deel van uit.

De beleidsmedewerkers voorzien de directeur van de Directie R&O en de Gedeputeerde Natuur van adviezen met betrekking tot alle onderwerpen die binnen het natuurportfolio vallen. Deze adviezen kunnen vervolgens meegenomen worden door de Directeur R&O en de Gedeputeerde Natuur tijdens overleg met de Stuurgroep Land & Water. Daarnaast geven de beleidsmedewerkers adviezen mee voor besluiten die binnen het Bestuurscollege genomen worden en buiten de kaders van de Stuurgroep vallen. Bovendien stellen zij beleidsdocumenten op. In de praktijk voeren beleidsmedewerkers ook administratiewerkzaamheden uit en incidentele werkzaamheden naar aanleiding van capaciteitstekorten binnen het OLB. Door het ontbreken van actuele functiebeschrijvingen ontbreekt inzicht in de daadwerkelijke taken en verantwoordelijkheden van deze functie. Voor de uitvoering van de werkzaamheden zijn binnen het OLB geen actuele procesbeschrijvingen aanwezig. Wel hebben de medewerkers op eigen initiatief werkprocessen voor intern gebruik uitgewerkt, hetgeen zorgt voor een meer uniforme aanpak en naleving van procedures.

Naast de afdeling Natuur en Milieu is de afdeling Financiën verantwoordelijk voor de juiste en tijdige betaling van de subsidies en financiële rapportages met betrekking tot het natuurbeheer. Ook het tijdig en efficiënt uitgeven van vergunningen via het vergunningenloket behoort tot de verantwoordelijkheden van het OLB. Het vergunningen loket valt tevens binnen de Directie R&O.

De Directie Toezicht en Handhaving is verantwoordelijk voor de handhaving van de natuur wet- en regelgeving. Hoewel de taken en verantwoordelijkheden met betrekking tot handhaving van natuur wet- en regelgeving niet nader zijn gespecificeerd, is duidelijk dat de Directie Toezicht en Handhaving verantwoordelijk is voor het handhaven op het land, met ondersteuning van het KPCN.

STINAPA

STINAPA is gemandateerd voor het beheer van Washington Slagbaai en Bonaire National Marine Park. Hoewel in de beheerovereenkomst tussen STINAPA en het OLB geen concrete taken zijn opgenomen voor het beheer van deze parken, kan conform het onderzoeksrapport "Structure and financing of nature management costs in the Caribbean Netherlands" (Verbeek et al, 2015), worden aangenomen dat STINAPA tenminste de volgende verantwoordelijkheden heeft op basis van het verkregen mandaat:

Kern verantwoordelijkheden	Omschrijving
Infrastructuur	Installatie, periodieke inspectie en onderhoud van infrastructuur in het beschermd gebied
Publieke bewustwording en educatie	Voorzien van informatie aan bezoekers en educatie aan kinderen en het informeren van het publiek
Monitoring en onderzoek	Uitvoeren van standaard biodiversiteits- en sociaal economische monitoringsactiviteiten in het beschermd gebied
Patrouilleren en handhaven	Aanwezigheid in beschermd gebied voor het bieden van informatie en assistentie bij veiligheids- en handhavingsproblemen
Middelen	Verschaffing en inspectie van materieel voor het beschermd gebied (o.a. voer- en vaartuigen)
Financiën en administratie	Uitvoeren van financiële en administratieve activiteiten van de beheersorganisatie
Management	Management van de beheerorganisatie

Daarnaast heeft STINAPA een aantal Bav-Pol bevoegde rangers in dienst. Bav-Pol rangers hebben ondermeer de bevoegdheid proces-verbalen uit te schrijven. De Bav-Pol rangers focussen zich voornamelijk op de handhaving binnen het Bonaire National Marine Park (op zee) en worden hierin ondersteund door de Kustwacht. Ook werken zij samen met de Directie Toezicht en Handhaving en het KPCN wanneer een situatie dit vereist.

Overige organisaties

In de uitvoering zijn ook organisaties actief die geen formele overeenkomst met het OLB hebben. Deze partijen verrichten taken uit eigen beweging en met zelf verkregen financiële middelen. Enkele voorbeelden hiervan zijn de organisatie Reef Renewal welke in het Bonaire National Marine Park taken uitvoert ter bescherming en behoud van het Rif of de Echo Foundation welke zich inzet voor de bescherming van de inheemse papegaaisoort de "Lora". Deze organisaties kunnen ook projecten uitvoeren voor het OLB. In de praktijk werken deze organisaties veel samen met STINAPA. Daarnaast communiceren zij met elkaar via een zelf opgezet Nature Platform. Ook zijn er korte communicatie lijnen met het OLB, hier staan zij voornamelijk in contact met de beleidsmedewerkers en de Programma Manager.

Hiernaast kunnen organisaties ook subsidies ontvangen voor de uitvoering van projecten. Een voorbeeld hiervan is The Donkey Sanctuary. Dit project richt zich op het opvangen en verzorgen van wilde ezels. Deze organisatie heeft een zorgcontract met het OLB voor de uitvoering van dit project en ontvangt op basis hiervan een subsidie.

Monitoren en evaluatie

In het NMBP-CN wordt een monitoringskader voorgesteld. In een monitoringskader kunnen de uitgaven, die binnen de kaders van het NMBP-CN worden gedaan als mede de voortgang met betrekking tot het halen van de strategische doelstellingen, worden gevolgd. Ook wordt er gesteld dat monitoringsactiviteiten deel uit moeten maken van de uitvoeringsplannen. In de opgestelde uitvoeringsagenda is opgenomen dat de Stuurgroep Land & Water verantwoordelijk is voor het monitoren van de voortgang en de resultaten van de uitvoeringsagenda. De Programma Manager rapporteert aan de Stuurgroep over de voortgang die geboekt wordt met het uitvoeren van de projecten van de uitvoeringsagenda.

Ook zijn in de beheerovereenkomsten, zorgcontracten en OVO's afspraken gemaakt met betrekking tot rapportage van voortgang en besteding van Overheidsgelden. Daarnaast heeft het OLB de bevoegdheid om veldonderzoek te verrichten in het kader van monitoringsactiviteiten. Beheerorganisaties moeten tevens een jaarlijks managementplan opstellen waarin beschreven wordt hoe zij voor het desbetreffende jaar de beheertaken in zullen vullen.

Naast het monitoren van de voortgang van de uitvoering van het natuurbeheer wordt ook de staat van de natuur zelf gemonitord. Onderzoekspartner WUR voert zowel onafhankelijk, als vanuit het LNV geïnitieerde onderzoeksprojecten en monitoringsactiviteiten uit. Activiteiten en projecten die door de WUR gedaan worden kunnen verschillende thema's hebben. Zo wordt de staat van verschillende natuurlijke bronnen gemonitord maar worden ook onderzoeksrapporten geschreven zoals "Structure and financing of nature management costs in the Caribbean Netherlands" (Verbeek et al, 2015). Daarnaast zijn er verschillende regionale en lokale instanties, zoals DCNA, die monitoringsactiviteiten uitvoeren en data verzamelen met betrekking tot de staat waarin de natuur verkeerd.

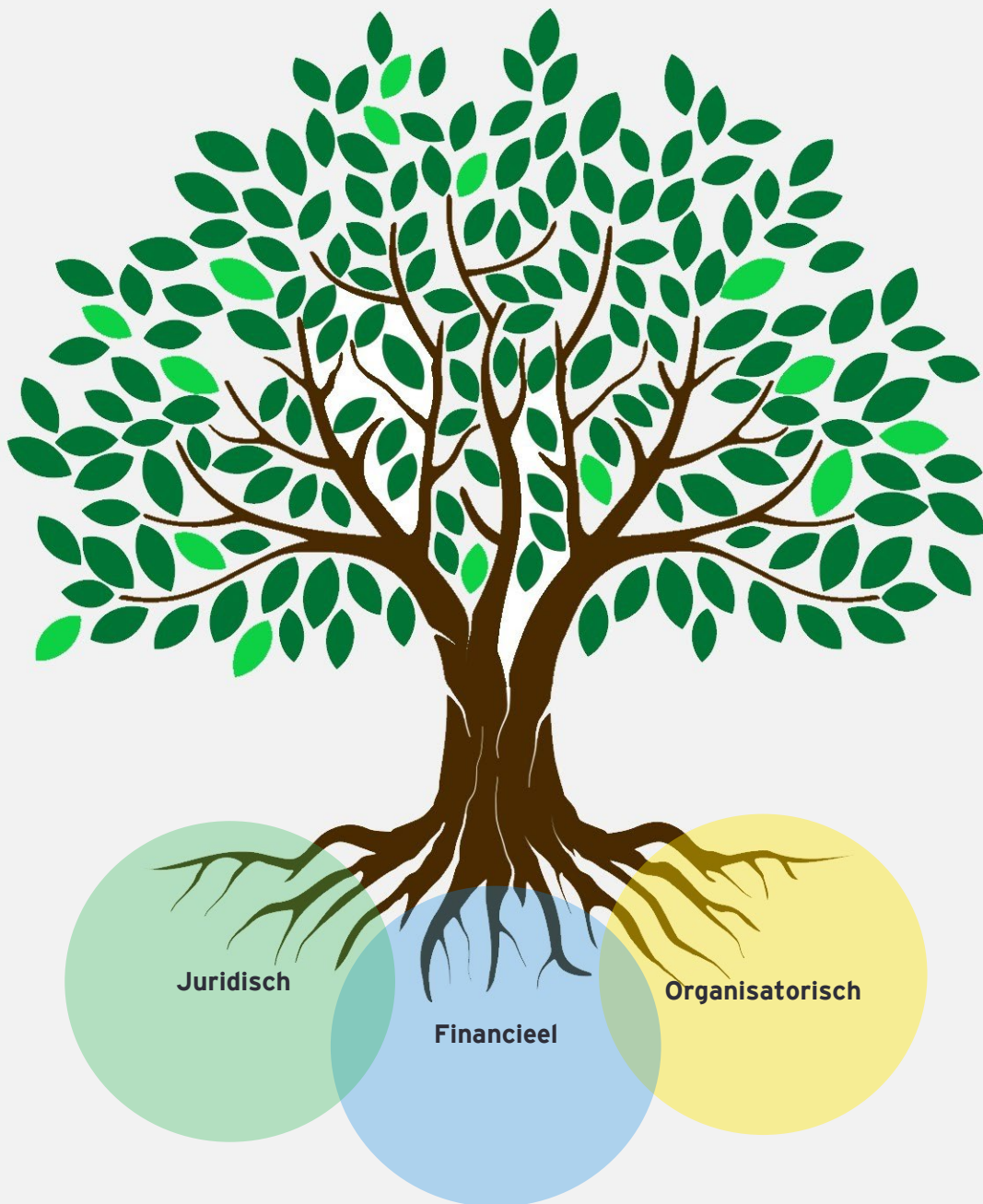
4

De bevindingen

In dit hoofdstuk zullen alle bevindingen die opgedaan zijn tijdens de evaluatie worden gepresenteerd. De bevindingen zijn gebaseerd op informatie die is verkregen gedurende de interviews met de verschillende stakeholders en de opgeleverde documentatie.

De bevindingen

Voor de bevindingen zijn de drie onderdelen juridisch, financieel en organisatorisch aangehouden. Binnen deze drie onderdelen zijn de bevindingen onder verschillende hoofdthema's gegroepeerd. Belangrijk is te benadrukken dat de drie onderdelen nauw met elkaar samenhangen. Hierdoor kan het zo zijn dat een oorzaak uit één onderdeel invloed heeft of gerelateerd is aan een van de andere onderdelen. Wanneer de verschillende onderdelen in goede samenhang worden uitgevoerd of vormgegeven leidt dit tot effectief beheer van de natuur.

Juridische bevindingen (1)

Voor wat betreft het juridische kader is de algemene bevinding dat de wetgeving op het gebied van natuurbeheer bestaat uit een onoverzichtelijke combinatie van regels. Doordat de wetgeving op het gebied van natuurbeheer op dit moment onoverzichtelijk is en op bepaalde onderwerpen beperkt, kan optimaal beheer vanuit de juridische basis niet gegarandeerd worden. Hiernaast is met betrekking tot dit kader het volgende geconstateerd:

Volledigheid & duidelijkheid van de wet- en regelgeving

Het juridische kader vormt de basis voor de vormgeving en uitvoering van het natuurbeheer. Het is om deze reden belangrijk dat deze volledig en duidelijk is zodat er binnen de andere onderdelen ook voldoende gesteund kan worden op deze basis.

- ▶ **De taken die stakeholders hebben op basis van de wet- en regelgeving en geldende overeenkomsten zijn niet gespecificeerd of ingekaderd** - De rol van de beheerorganisaties is niet nader gespecificeerd waardoor onduidelijk is wat beheer precies inhoudt. Ook is onduidelijk hoe de beheerorganisatie de natuurparkvergoeding moet besteden bij de uitoefening van haar rol als beheerder.
- ▶ **In de praktijk nemen stakeholders andere rollen in dan de rol die zij op basis van de wet- en regelgeving of beheersovereenkomsten hebben verkregen** - STINAPA neemt in de praktijk deels een handhavende rol op zich, hoewel deze rol op basis van de toepasselijke beheersovereenkomsten niet concreet aan STINAPA is toebedeeld. STINAPA kan op grond van de beheersovereenkomst de Overheid verzoeken om personeel dat belast is met werkzaamheden ten aanzien van het beheer van het onderwaterpark opsporingsbevoegdheden te verlenen in de functie van BavPoler's. Echter is in wet- of regelgeving niet concreet bepaald dat STINAPA een handhavende taak heeft en waar de handhavende taak van STINAPA uit bestaat.
- ▶ **Verspreide natuurwetgeving over verschillende niveaus** - De natuurwetgeving is verspreid over verschillende niveaus en is in meerdere verdragen, wetten, verordeningen en besluiten vastgelegd. Stakeholders worden onvoldoende geïnformeerd over de relevante wet- en regelgeving en de geldende beheersovereenkomsten op het gebied van natuurbeheer. Het is van belang dat stakeholders een overzicht van de belangrijkste regels hebben. Het is voor de gebruikers van de natuur, denk aan de inwoners en toeristen van Bonaire, niet geheel duidelijk welke regels er gelden omtrent de natuur en het gebruik en beheer daarvan.

Juridische bevindingen (2)

- ▶ **De beschermde gebieden en soorten op Bonaire zijn niet duidelijk vormgegeven in beleid en wetgeving** - Een aantal gebieden en soorten worden volgens diverse stakeholders niet voldoende beschermd onder de huidige wet- en regelgeving. Zo is het Washington Slagbaai National Park (nog) niet als natuurpark ingesteld onder de Eilandsverordening natuurbeheer.
- ▶ **De Wet natuurbeheer BES specificeert niet wat natuur is** - In de wet is niet concreet gedefinieerd wat als natuur wordt gekwalificeerd en wat onder het beheer van natuur wordt verstaan.
- ▶ **Implicaties ontbreken** - In de Eilandsverordening voor het instellen van natuurparken, beschermd gebied en beschermde soorten wordt niet duidelijk wat de implicaties zijn van een dergelijke kwalificatie.
- ▶ **Geen handhavingsbeleid** - Er is tot op heden geen handhavingsbeleid natuur opgesteld. Dit resulteert in onduidelijkheden omtrent verdeling van de handhavingsverantwoordelijkheden. Gebaseerd op gesprekken met de stakeholders, is gebleken dat er enige onduidelijkheid bestaat over welke instantie primair verantwoordelijk is voor handhaving op het gebied van natuur. Omdat er vele partijen betrokken zijn bij handhaving, belemmert dit een gecoördineerde en effectieve samenwerking.

De beheerovereenkomst tussen OLB en STINAPA

- ▶ **De beheerovereenkomst tussen STINAPA en de lokale Overheid is gedateerd** - De beheerovereenkomst tussen de twee partijen is meer dan 30 jaar niet geactualiseerd en/of geëvalueerd. Tegelijkertijd zijn er de afgelopen jaren veranderingen geweest op bestuurlijk, organisatorisch, financieel en sociaal gebied die nopen tot evalueren en waar nodig actualiseren van de beheerovereenkomsten
- ▶ **De beheerovereenkomst tussen STINAPA en het OLB specificeert geen beheertaken** - In de private overeenkomst tussen STINAPA en het OLB zijn geen beheertaken gespecificeerd. Beheertaken zijn ook in de wet niet gespecificeerd. Hierdoor ontstaat een grijs gebied wat binnen de kaders en buiten de kaders van de beheertaken valt.

Inning & besteding van de nature fee

De nature fee is een belangrijke financiële stroom voor het natuurbeheer die in een verordening verankerd is. Adequate inning en besteding draagt bij aan de effectiviteit van het beheer van de natuurparken.

- ▶ **Inning van de nature fee** - De nature fee wordt niet consequent door de desbetreffende personen/toeristen betaald. Door het ontbreken van handhavingsbeleid is het onduidelijk bij welke stakeholder de bevoegdheid ligt tot het handhaven. Bovendien is in de verordening waarin de inning wettelijk verankerd is niet gespecificeerd wat de consequenties van het niet voldoen van de nature fee zijn.
- ▶ **De besteding van de nature fee** - In de beheerovereenkomst voor het Bonaire National Marine park zijn geen expliciete taken gespecificeerd. In de overeenkomst is slechts opgenomen dat de te ontvangen gelden ten bate van het onderwaterpark uitsluitend mogen worden besteed aan het in stand houden van het park zoals omschreven in de Verordening marien milieu. Er zijn evenwel geen duidelijke kaders voor de taken gegeven waardoor ongespecificeerd blijft waar de nature fee wel en niet aan besteed mag worden. Ook wordt niet geregeld wat er met gelden dient te gebeuren die niet door de beheerorganisatie besteed zijn.

Financiële bevindingen (1)

Voor wat betreft de financiële bevindingen, heeft het EY Team tijdens het onderzoek geen nadere specificatie en/of inzicht kunnen krijgen met betrekking tot de financiële stroom voor natuur(beheer) op Bonaire. Hierdoor is de financiële analyse uitgevoerd met de (minimaal) beschikbaar gestelde informatie die is verkregen vanuit de stakeholders. Naar aanleiding hiervan is de effectiviteit van de financiële stromen moeilijk te beoordelen. Desalniettemin zijn wij gekomen tot de volgende bevindingen:

Effectiviteit van de bestedingen

Doelmatige en rechtmatige bestedingen draagt bij aan de gehele effectiviteit van het natuurbeheer. Analyse en monitoren van de financiële stroom is dan ook van essentieel belang om zicht te hebben op factoren die de effectiviteit van de bestedingen kunnen beïnvloeden. Dit met als doel tijdig te kunnen bijsturen waar nodig.

- ▶ **Geen duidelijk bestedingskader door het uitblijven van goedkeuring uitvoeringsagenda (geen bestuurlijk basis document)** - De uitvoeringsagenda is twee jaar geleden opgeleverd. Echter, door voor ons onbekende reden, is deze agenda tot op heden niet goedgekeurd door de Eilandsraad. Het niet hebben van een goedgekeurde uitvoeringsagenda heeft ook gevolgen voor de fondsenstroom vanuit het Rijk en de juiste monitoring van de besteding van deze fondsen. Op basis van de uitvoeringsagenda kan o.a. worden nagegaan wat de financieringsbehoeften zijn op basis van de in deze agenda opgenomen benodigde SMART activiteiten. Het uitblijven van een vastgestelde agenda resulteert momenteel in onduidelijkheid over financieringsbehoeften op basis van concrete activiteiten. Hiernaast kan het uitblijven hiervan, leiden tot het terugvorderen van vanuit het Rijk beschikbaar gestelde gelden ten behoeve van de uitvoering van de uitvoeringsagenda.
- ▶ **Geen duidelijk en transparant toetsingskader voor natuurprojecten** - Momenteel is er geen duidelijk en transparant toetsingskader voor het evalueren en goed- of afkeuren van de projectvoorstellen die door externe organisaties worden gedaan. Dit resulteert in het niet uniform beoordelen van aanvragen en het moeilijk kunnen controleren op de toepassing van de procedure. Hiernaast zorgt een onduidelijk toetsingskader voor stagnatie in de afhandeling van de aanvragen.
- ▶ **Efficiëntie van besteding kan niet gegarandeerd worden door capaciteitsuitdagingen binnen het OLB** - De besteding van de beschikbare budgetten uit de bijzondere uitkering kan niet gegarandeerd worden door het OLB. Dit doordat de afdeling Natuur en Milieu niet beschikt over voldoende mensen om projecten binnen de beschikbare periode af te handelen. Het resultaat hiervan is dat beschikbare middelen niet tijdig kunnen worden weggezet. Wanneer de beschikbare middelen niet binnen een vastgesteld tijdsframe worden besteed, vloeien deze automatisch terug naar het Rijk. Om middelen toch in te kunnen zetten worden externe projectleiders en managers ingeschakeld om de bestedingen aan projecten door te laten lopen. Het niet gebruiken van beschikbare middelen heeft een negatieve invloed op de effectiviteit van het beheer.
- ▶ **Geen zicht op werkelijke natuur beheer kosten door onafhankelijke uitvoering van het beheer door andere organisaties** - Sommige NGO's voeren onafhankelijk van het OLB verschillende taken uit die bijdragen aan het natuurbeheer. Deze partijen ontlasten het OLB of een door het OLB gemandateerde beheerorganisatie door beheertaken uit te voeren. Dit gebeurt onder andere in het Bonaire National Marine Park. Doordat zij taken uitvoeren buiten het OLB om of zonder een formele beheerovereenkomst met het OLB, is er weinig zicht op de kosten die met het beheer dat door hen wordt uitgevoerd, gepaard gaat.

Financiële bevindingen (2)

- ▶ Doordat er weinig zicht is op de kosten van deze partijen, heeft het OLB onvoldoende zicht op de werkelijke totale kosten die gepaard gaan met het beheer van de natuur. Dit kan een financieel risico met zich mee brengen op het moment dat deze partijen komen weg te vallen en er onvoldoende rekening is gehouden met deze kosten in het budget.
- ▶ **Partijen die een overeenkomst met het OLB aangaan hoeven geen rechtmatigheidsverantwoording toe te voegen aan hun jaarverslagen** - Externe partijen die een overeenkomst of andere vorm van mandaat met het OLB hebben voor het uitvoeren van beheertaken hoeven geen rechtmatigheidsverantwoording uit te laten voeren door een externe accountant. Wel is er in zorgcontracten opgenomen dat er halfjaarlijkse rapportage aangeleverd dient te worden en dat het OLB het recht heeft bezoeken te brengen en veldonderzoek te doen om te controleren of afspraken nagekomen zijn. Door het ontbreken van een rechtmatigheidsverantwoording ontbreekt een onafhankelijk oordeel over de rechtmatigheid van de gemaakte kosten.
- ▶ **Gebrek aan specificaties met betrekking tot de (beheer) taken belemmert controle op juistheid en rechtmatigheid bestede middelen** - Door het ontbreken van taak specificaties en duidelijke kaders in de overeenkomsten met derden over wat wel of niet onder het natuurbeheer valt, is er geen duidelijk zicht op de effectiviteit van de bestede middelen die door derden worden uitgevoerd. Kortom, doordat er geen concrete output wordt afgesproken met de organisaties kan onvoldoende worden beoordeeld of de gelden juist, doelmatig en rechtmatig zijn besteed.

De inning en besteding van de nature fee

Op grond van de Eilandsverordening natuurbeheer kan het bestuurscollege bij Eilandsbesluit aan gebruikers of personen of bedrijven die bij het gebruik van een natuurpark betrokken zijn, een heffing opleggen (zogenoemde nature fee). De opbrengsten van deze heffingen worden ter beschikking gesteld aan de beheerder van het natuurpark en aangewend voor het beheer van het natuurpark. De nature fee is een belangrijke financiële stroom omdat deze direct wordt besteed aan het beheer van de natuurparken. Hierdoor is het van belang de inning en besteding van de nature fee transparant en duidelijk te hebben.

- ▶ **Inning van de nature fee** - De nature fee wordt niet consequent door de gebruikers van de parken betaald. De stakeholders wijten dit aan de onduidelijkheid van de verplichtingen hiervan. Hierdoor loopt het OLB mogelijk heffingen mis. Daarnaast is er hierdoor geen zicht op de daadwerkelijk te innen de nature fee.
- ▶ **De besteding van de nature fee** - De beheerovereenkomst tussen STINAPA en het OLB voor het Bonaire National Marine Park is opgesteld in 1991 en daarmee 30 jaar oud. In de overeenkomst is slechts opgenomen dat de te ontvangen gelden ten bate van het onderwaterpark uitsluitend besteed aan het in stand houden van het park mogen worden zoals omschreven in de Verordening marien milieu. Echter, zijn er geen duidelijke kaders voor de taken gegeven waardoor het ongespecificeerd blijft waar de nature fee wel en niet aan besteed mag worden. Ook wordt er niet gespecificeerd wat er met gelden dient te gebeuren die niet door de beheerorganisatie besteed zijn.
- ▶ **Hoogte nature fee** - Het huidige bedrag van de nature fee is vanuit verschillende hoeken bevraagd. Uiteraard is dit voorstel de overweging waard, mocht blijken dat de huidige nature fee niet toereikend is om de kosten voor het beheer te dekken. Echter, doordat onduidelijk is aan welke kosten de nature fee daadwerkelijk wordt uitgegeven, is het lastig om een eventuele verhoging goed onderbouwd te verdedigen.

Financiële bevindingen (3)

- ▶ **Afhankelijkheid bezoekersaantallen** - De grootste inkomstenbron van de beheerorganisaties zijn de nature fees. De hoogte van de opbrengsten van de nature fee zijn afhankelijk van de bezoekersaantallen, hetgeen risico's met zich meebrengt. Deze risico's werden realiteit gedurende de COVID-19 periode en bijbehorende "lockdowns" waardoor de bezoekersaantallen op Bonaire drastisch daalden. Dit terwijl de activiteiten voor beheer en behoud van de natuur niet direct verbonden zijn aan het aantal bezoekers. Ter compensatie ontving STINAPA financiële steun gedurende deze periode. Deze steun is een onvoorziene post voor het OLB.

Diversen

- ▶ **Financiële stromen binnen OLB zijn gecombineerd voor de natuur en milieu afdeling** - Binnen het OLB zijn de natuur en milieu portfolio's ondergebracht in een gezamenlijke afdeling voor natuur en milieu. In de financiële rapportages (begroting en jaarrekening) wordt niet gespecificeerd wat de cijfers op portfolio natuur niveau zijn, enkel op gezamenlijk niveau. De manier van rapporteren komt overeen met de organisatiestructuur binnen de directie R&O maar niet per definitie met de beheerstructuur van het natuurbeheer. Zo is er geen specificatie voor natuur voor de vrije uitkering. Uit het onderzoek en gesprekken met stakeholders is ons voorgehouden dat nadere specificatie niet beschikbaar is.
- ▶ **Onduidelijkheden in communicatiestroom over beschikbare financiële middelen voor de komende jaren** - De verschillende stakeholders zijn niet allen volledig op de hoogte van de feiten omtrent de extra beschikbaar gestelde middelen die onder de bijzondere uitkering vallen voor het uitvoeren van de uitvoeringsagenda. Er bestaat een verschil in begrip van de hoeveelheid middelen die vanuit, het voor Caribisch Nederland beschikbare, budget naar Bonaire zullen vloeien, per wanneer dit beschikbaar is, hoe dit verdeeld wordt over de jaren en waarvoor deze middelen precies gereserveerd zijn.

Organisatorische bevindingen (1)

Over het algemeen is binnen het organisatorische onderdeel bevonden dat er in de praktijk een aantal fundamentele componenten, waaronder een visie, missen die een optimale organisatiestructuur ontbreken.

Visie natuurbeheer Bonaire

Een visie biedt houvast binnen een organisatie. Het geeft een startpunt voor het ontwikkelen van strategie, missie en doelen waar de gehele uitvoering van de organisatie op kan steunen.

- ▶ **Gebrek aan visie omtrent natuur** - Het OLB heeft geen duidelijke, gedocumenteerde visie voor de natuur op Bonaire. Uit de verschillende gesprekken met stakeholders binnen alle lagen van het natuurbeheer is naar voren gekomen dat er geen duidelijk visie is voor de natuur. Dit start met de definitie van natuur welke niet eenduidig is, natuur is voor een ieder iets anders wat veel ruimte biedt voor eigen interpretatie. Hierop volgend is het niet gedocumenteerd wat het beheren en behouden van de natuur op Bonaire betekent. Het is onduidelijk welke koers gevaren wordt en waar naartoe gewerkt wordt. Dit heeft als gevolg dat er geen duidelijk kader gevormd kan worden waarbinnen beslissingen genomen kunnen worden en dat gebruikt kan worden in het opstellen van plannen waar verschillende belangen mee gemoeid zijn. Economische ontwikkeling staat hoog op de agenda en uit de verschillende gesprekken is gebleken dat verschillende stakeholders natuur zien als een kans voor economische ontwikkeling. Echter wanneer het niet duidelijk is wat de visie voor natuur is, wordt het lastig om prioriteiten te stellen en deze af te stemmen en complementair te laten zijn met andere belangen zoals economische ontwikkeling.
- ▶ **Gebrek aan strategie omtrent natuur** - wanneer een visie geformuleerd is kan het doel gedefinieerd worden. Op basis van een doel en visie kan vervolgens een strategie uitgewerkt worden. Momenteel is geen duidelijke strategie voor natuur binnen het OLB. Als gevolg hiervan stelt een ieder eigen prioriteiten en kiest een eigen route. In andere woorden, kiest een ieder een eigen strategie. Dit belemmert processen, communicatie en uitvoeringskracht. Daarnaast biedt een strategie een duidelijk kader waarbinnen geopereerd dient te worden.

Structuur

- ▶ **Complexiteit van de Stuurgroep** - De Stuurgroep Land & Water is opgezet met het doel adviezen uit te brengen en beslissingen te nemen omtrent het natuurbeleid en de uitvoeringsagenda. Daarnaast biedt de Stuurgroep een platform waar snel effectieve oplossingen voor eventuele knelpunten van de implementatie van de uitvoeringsagenda kunnen worden besproken. Ook is het een platform waarbinnen verschillende Ministeries en OLB Directies direct met elkaar kunnen communiceren. Er zijn verschillende belangen die met elkaar gecombineerd moeten worden en samen komen binnen deze stuurgroep. Het gaat hier om lokale overheden versus vertegenwoordigers vanuit het Rijk met veelal specialistische kennis op een specifiek gebied. Hierdoor is de perceptie dat de verhoudingen en belangen niet altijd in balans zijn.

Organisatorische bevindingen (2)

Uitvoering

- ▶ **Onduidelijkheid over effectiviteit van beheer en behoud door gebrek aan een concrete visie en resultaatafspraken** - Zoals eerder benoemd is er door het gebrek aan visie geen duidelijk kader waarbinnen geopereerd dient te worden. Dit betekent dat het lastig te definiëren is wat de maatstaven voor effectiviteit en doelmatigheid zijn waardoor in feite geen basis is om de effectiviteit en doelmatigheid te toetsen. Door de ruimte voor eigen interpretatie, kan een ieder eigen maatstaven stellen, hetgeen voor subjectiviteit en frictie binnen het governance model kan zorgen.
- ▶ **OLB brede uitdagingen** - Het OLB kampt als jonge lokale Overheid met verschillende uitdagingen. Binnen de organisatie zijn deze uitdagingen bekend en zijn verschillende initiatieven genomen om de uitdagingen aan te pakken. Dit wordt onder andere gedaan in het Verbeterplan R&O. De verschillende uitdagingen die door OLB breed ervaren worden, zijn ook van invloed op de uitvoering van het natuurbeheer. Voorbeelden hiervan zijn; digitalisering, een optimale formatie en het documenteren van cruciale organisatie elementen waaronder actuele functiebeschrijvingen en procesomschrijvingen.
- ▶ **Geen vergunningsloket** - Vergunningen geven zowel de verlener als de verkrijger van de vergunning handvatten in wat binnen en buiten de kaders is toegestaan. Het OLB is verantwoordelijk voor de vergunningverlening via het vergunningenloket. De afgelopen jaren was het vergunningsverleningsproces, door capaciteitstekort, niet optimaal. Vergunningen zijn van belang voor NGO's omdat zij toestemming geven voor het uitvoeren van bepaalde werkzaamheden die anders niet zijn toegestaan. Wanneer vergunningen niet adequaat en tijdig uit worden gegeven, ontstaat het risico dat er geen gehoor wordt gegeven aan de vergunningsplicht. Dit zou er bijvoorbeeld toe kunnen leiden dat men gebieden met de bestemming natuur tegen de regels in gaat ontwikkelen. Hoewel er tijdens het schrijven van dit rapport een vergunningverlener in dienst is getreden, is deze bevinding toegevoegd om het belang van een duurzaam en goedwerkend vergunningenloket te benadrukken.
- ▶ **Ontbreken van gedocumenteerde taken en verantwoordelijkheden** - Binnen alle drie de bestuurslagen, strategisch, tactisch en operationeel, zijn de taken en verantwoordelijkheden niet duidelijk gedocumenteerd. Dit levert voornamelijk binnen de tactische en operationele laag onduidelijkheden op die de effectiviteit van het beheer mogelijk in de weg kunnen zitten. Het ontbreken van documentatie rondom taken en verantwoordelijkheden komt terug in het missen van actuele functiebeschrijvingen van OLB medewerkers binnen de afdeling natuur. Ook in de overeenkomsten met derden komt het ontbreken van taakomschrijvingen voor. Dit heeft als gevolg dat prioriteiten op individuele basis gesteld kunnen worden omdat er geen duidelijk kader van taken wordt geboden. Hierdoor kunnen misvattingen tussen partijen ontstaan over de door hen uit te voeren taken. Wel zijn in de uitvoeringsagenda verschillende rollen binnen het natuurbeheer gedefinieerd.

Organisatorische bevindingen (3)

- ▶ **Ontbreken van formele procesbeschrijvingen** - Hoewel op eigen initiatief werkprocedures van de afdeling Natuur en Milieu zijn opgesteld door de beleidsmedewerkers, ontbreken in sommige gevallen formele procesbeschrijvingen binnen het OLB. Dit leidt ertoe dat de uitvoering niet uniform is en dat er geen of onvoldoende controle op uniforme naleving van de procedure kan worden uitgevoerd. Hierdoor kunnen verschillen zijn in de wijze waarop de processen worden doorlopen.
- ▶ **Uitblijven van besluiten op Eilandsniveau nopen tot inmenging van het Rijk** - In wetgeving is opgenomen dat beslissingen met betrekking tot de uitvoering van beleid veelal op eilandsniveau genomen moeten worden. Echter blijven beslissingen op Eilandsniveau in sommige gevallen uit. Dit leidt tot vertraging of niet boeken van voortgang voor wat betreft de implementatie van de uitvoeringsagenda. Het Rijk ziet er op toe dat het beheer van de natuur dusdanig is ingericht en wordt uitgevoerd opdat gebieden en soorten voldoende bescherming krijgen. Vanuit deze verantwoordelijkheid neemt het Rijk, indien zij dit nodig achten, een prominente rol in, met als doel het stimuleren van snellere besluitvorming.
- ▶ **Geen toetsingskader voor besteding betreft natuur projecten** - Een toetsingskader draagt bij aan uniformiteit en efficiëntie in de wijze van afhandelen en transparantie naar de stakeholders. Daarnaast geeft zo'n kader het OLB handvatten en houvast wanneer adviezen worden opgesteld. Het NMBP-CN wordt momenteel bij de boordeling van projectvoorstellen door de Stuurgroep Land & Water gebruikt. Ook wordt de uitvoeringsagenda, hoewel deze nog niet definitief is vastgesteld, als richtlijn gebruikt bij de boordeling van projectvoorstellen. De overige stakeholders zijn echter nog niet bekend met de definitieve uitvoeringsagenda, waardoor de toetsingscriteria niet bij alle stakeholders bekend zijn.
- ▶ **Handhaving wordt momenteel niet optimaal uitgevoerd** - De handhavende rol is toebedeeld aan de Directie Toezicht & Handhaving van het Openbaar Lichaam Bonaire. Daarnaast is de handhaving in handen van de marechaussee, de kustwacht, de politie en het Openbaar Ministerie. Uit de interviews is gebleken dat handhaving momenteel niet optimaal wordt uitgevoerd. Een voorbeeld hiervan is het niet structureel handhaven van het betalen van de nature fees of controleren of er vergunningen verkregen zijn voor bouwwerkzaamheden op gebieden die mogelijk de bestemming natuur hebben volgens het ROB. De niet optimale handhaving komt deels ook voort uit het gebrek aan specialistische natuurkennis binnen de eerdergenoemde instanties.
- ▶ **Weinig daadwerkelijke monitoring en evaluatie** - Uit de evaluatie is gebleken dat de projecten en of de uitvoering van de beheertaken door de beheerorganisaties onvoldoende wordt gemonitord en geëvalueerd. Hierdoor is er onvoldoende zicht op of hetgeen de organisaties leveren voldoet aan de doelstellingen en de vraag vanuit het OLB. In het verlengde hiervan is er daardoor geen zicht op de kwaliteit geleverd door de organisaties. De voortgangscontroles beperken zich veelal op formele rapportages en de beleidsmedewerkers. Echter voor de juiste beoordeling wordt naast meer tijd, vaak een bepaalde kennis en kwaliteit vereist. Noemenswaardig hierbij is dat met de goedkeuring van de uitvoeringsagenda hier een concrete basis voor invulling van monitoring en evaluatie wordt gegeven.

Organisatorische bevindingen (4)

Mens & Middelen

Mens en middelen maken deel uit van de kern van de organisatie en zijn daarom van groot belang.

- ▶ **Tekort aan managementposities binnen de organisaties** - Binnen een organisatie is de managers of leidinggevende laag essentieel. Managers kunnen werknemers richting, ondersteuning en houvast bieden en zien toe op de juiste uitvoering van werkzaamheden. Binnen het OLB zijn momenteel een aantal management posities door omstandigheden vacant of zijn er veel wisselingen in een korte tijdsperiode geweest. Dit zorgt mogelijk voor onstabiele en onduidelijkheden binnen het team. Ook voor beheerorganisaties is het hebben van stabiel management essentieel.
- ▶ **Tekort aan specialistische kennis** - Op een klein eiland als Bonaire is er niet altijd toegang tot specialistische 'natuur' kennis. Het ontbreken of gebrek aan specialistische kennis en vaardigheden is uitdagend. Het vertraagt en/of bemoeilijkt de uitvoering van bestuurlijke taken, processen en de activiteiten. Deze uitdaging komt terug op verschillende onderdelen binnen het natuurbeheer. Het KPCN heeft bijvoorbeeld aangegeven dat het verkrijgen van specifieke kennis van natuur wet- en regelgeving een uitdaging is. Daarnaast geniet de natuur niet altijd de nodige prioriteit. Dit omdat andere sectoren in de maatschappij eveneens om versterking van de handhaving vragen.
- ▶ **Capaciteitsuitdagingen binnen het OLB** - Momenteel is er één beleidsmedewerker die zich volledig richt op de natuurportfolio binnen het OLB. Deze medewerker is daardoor verantwoordelijk voor alle taken die binnen het natuurportfolio vallen. Dit maakt het OLB zeer afhankelijk van deze medewerker. Daarnaast kan niet in alle gevallen een vier-ogen principe toegepast worden wat een risico geeft op eenzijdige perspectieven. De werkefficiëntie en werkdruk vallen niet binnen de kaders van deze evaluatie en zijn dan ook niet getoetst.
- ▶ **Beheerstructuur** - als onderdeel van de evaluatie van het organisatorisch onderdeel is ook de beheerstructuur onder de loep genomen. Met beheerstructuur wordt bedoeld de interactie tussen structuren, processen en gewoontes die bepalen hoe verantwoordelijkheden en autoriteit binnen de organisatie is verdeeld, hoe beslissingen worden genomen en hoe belanghebbenden worden betrokken in het geheel.

Organisatorische bevindingen (5)

De beoordeling is gedaan op basis van het "EY Governance" model. Dit model toetst de beheerstructuur aan de hand van de volgende 11 observatiegebieden, die nodig zijn voor een goede beheerstructuur. In de volgende tabel worden de observatiegebieden en de bevindingen hieromtrent toegelicht.

Observatiegebied	Bevinding
Integrated Program Plan Is er een geïntegreerd programma-/beleidsplan aanwezig met algemene informatie zoals doelstelling, de werkprocedures, taken en verantwoordelijkheden, beslissingsbevoegdheden en structuren?	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Het NMBP-CN dat de strategische doelen en doelstellingen voor de verschillende eilanden beschrijft is beschikbaar. ▶ De uitvoeringsagenda die een vertaling van dit beleid is en duidelijkheid verschaft over o.a. projectkaders, tijdsschema's, de verantwoordelijke partijen en de reikwijdte is tot op heden niet geaccordeerd door de Eilandsraad. Hiermee ontbreekt een concreet uitvoeringsprogramma dat invulling geeft aan het beheer van de natuur.
Change Control Management Worden veranderingen op basis van een systematische manier aangepakt? M.a.w. wordt voldoende geanalyseerd wanneer en of veranderingen nodig zijn, wat de impact is en of de juiste mensen bij veranderingen worden betrokken.	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Veranderingen worden niet op een systematische wijze aangepakt.
Decision/Assumption Management Is het besluitvormingsproces duidelijk en transparant en worden besluiten goed vastgelegd en beheerd?	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Er is naast verantwoordelijkheden en beslissingsbevoegdheden in wet- en regelgeving geen concreet besluitvormingsproces beschikbaar. ▶ Er is intern veel onduidelijkheid over beslissingsbevoegdheden en accorderingsvereisten.
Risk Management Worden risico's tijdig en op transparante wijze geïdentificeerd, vastgelegd, gemitigeerd en beheerd?	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Er is momenteel geen gedocumenteerd proces waarbinnen de risico's worden geïdentificeerd en gemonitord en gemitigeerd. ▶ Gedeeltelijk wordt dit opgepakt door de Stuurgroep Land & Water. Zij bespreken tijdens de bijeenkomsten lopende kwesties en risico's.
Issue Management: Hoe worden knelpunten/problemen behandeld en opgelost.	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Er is momenteel geen gedocumenteerd proces aan de hand waarvan potentiële knelpunten worden geïdentificeerd, gemonitord, geregistreerd en beheerd. ▶ De Stuurgroep biedt wel de mogelijkheid om problemen te bespreken tussen de strategische en tactische laag. Deze issues worden in de notulen gedocumenteerd en vervolgens naar de desbetreffende partijen geëscaleerd.

Organisatorische bevindingen (6)

Observatiegebied	Bevinding
<p>Document Management Het proces van documentenbeheer. Worden documenten opgeslagen waardoor ze makkelijk te traceren zijn en versies makkelijk van elkaar te onderscheiden zijn?</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Binnen het OLB wordt geen gebruik gemaakt van documentbeheer. Dit heeft tot gevolg dat men veelal afhankelijk is van individuen met toegang tot bepaalde documenten en/of kennis.
<p>Capacity/resource Management Zijn de rollen die nodig zijn om het beheer effectief uit te voeren duidelijk en afgestemd op de structuur en ontwikkelingen in de toekomst?</p>	<p>Project uitvoering</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Wat betreft de uitvoering van het natuurbeheer staan de verschillende rollen die benodigd zijn binnen de projecten duidelijk in de uitvoeringsagenda geformuleerd. Ook wordt hier gespecificeerd welke verantwoordelijkheden toegekend zijn aan een bepaalde rol. ▶ Daarentegen is het onvoldoende duidelijk of bij het opstellen van deze rollen de capaciteits- en omvangsplanung voldoende is meegenomen in de afstemming. <p>Capaciteitsmanagement binnen OLB</p> <ul style="list-style-type: none"> ▶ Binnen het OLB is onvoldoende zicht op de benodigde capaciteit voor effectief beheer van de natuur. Dit doordat er vooralsnog niet aan capaciteitsplanung wordt gedaan.
<p>Communication Management Is een communicatieplan beschikbaar dat kaders biedt over wat, aan wie op welke manier wordt gecommuniceerd?</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ In de huidige beheerstructuur is er geen communicatieplan beschikbaar ▶ Er zijn verschillende middelen en platformen die gebruikt worden voor communicatie binnen een bepaalde laag. Zo fungeert de Stuurgroep als communicatieplatform tussen de strategische en tactische laag. ▶ Er is een nature platform opgericht om een effectieve informatie stroom tussen de verschillende NGOs te stimuleren.
<p>Stakeholder Management Hoe worden de relevante stakeholders bij het beheer betrokken? Is er voldoende betrokkenheid om te allen tijde hun draagvlak en input te ontvangen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ Er is voldoende zicht op de betrokken stakeholders en welke capaciteiten en kennis zij bezitten. ▶ De informele communicatie stroom en de korte lijnen tussen stakeholders geven de mogelijkheid om de strategische en tactische laag direct te benaderen. Echter, is er ruimte voor verbetering. ▶ Hoewel de lijnen tussen de stakeholders duidelijk zijn, ontbreekt een stakeholder overzicht a.d.h.v. bijvoorbeeld het RACI model (Responsible, Accountable, Consulted & Informed).

Organisatorische bevindingen (7)

Observatiegebied	Bevinding
<p>Governance reporting De wijze van rapporteren van bestuursaangelegenheden.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ De wijze waarop de acties, beleid, procedures, en beslissingen worden genomen worden deels aangekaart in de uitvoeringsagenda waarin een kader wordt geboden voor rapportage en de wijze waarop dit dient te gebeuren. Echter, sinds de uitvoeringsagenda niet is goedgekeurd kan hier momenteel niet formeel op gesteund worden. ▶ In de overeenkomsten met organisaties zijn rapportage verplichtingen en -eisen opgenomen.
<p>Governance Framework/Structure Draagt de gekozen structuur van besluitvorming, autoriteit, verantwoordelijkheden bij aan de doelstelling</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▶ In de concept uitvoeringsagenda is een duidelijke beheerstructuur opgenomen. Dit geeft een helder beeld van hoe er samen moet worden gewerkt tussen verschillende lagen en stakeholders, welke stakeholders betrokken zijn en waar de verantwoordelijkheden liggen. Echter, doordat de uitvoeringsagenda tot op heden niet is goedgekeurd, is een overzicht van deze beheerstructuur niet voor alle stakeholders binnen het natuurbeheer beschikbaar.

5

De aanbevelingen

In dit hoofdstuk zullen alle aanbevelingen worden gepresenteerd. De aanbevelingen zijn opgesteld op basis van de bevindingen en bijbehorende thema's.

De aanbevelingen

Een ieder zal het erover eens zijn dat Bonaire en haar prachtige natuurlijke bronnen goed beheer en behoud verdienen. Hoewel de bevindingen van dit rapport laten zien dat de verschillende stakeholders zich allen inzetten voor het beheren en behouden van de natuur, is er ook ruimte voor verbetering. Hierbij dient te worden gestreefd naar een effectief, duidelijk en transparant beheer van de natuur, gestoeld op duidelijke en volledige juridische kaders.

In dit hoofdstuk worden de aanbevelingen gepresenteerd op basis van de bevindingen en de knelpuntenanalyse. De aanbevelingen zijn onderverdeeld in vier thema's. Hiernaast wordt per aanbeveling aangegeven of het een "quick win" of "major win" betreft. De volgende criteria worden gehanteerd voor het categoriseren van aanbevelingen in "quick wins" of "major wins":

- ▶ **Quick win:** Een verbetering die weinig inspanning vergt (low effort) en een grote impact (high impact) als resultaat heeft
- ▶ **Major win:** Een verbetering die veel inspanning vergt (high effort) en een grote impact als resultaat (high impact).

De vier thema's waarin de aanbevelingen zijn onderverdeeld:

1**Een visie voor natuur****2****De inkomsten uit natuurgebruik****3****Effectieve uitvoering door beheer/uitvoeringsorganisaties****4****Organisatie rondom het natuurbeheer**

1

Een visie voor natuur

Uit de knelpunten analyse is gebleken dat veel bevindingen teruggeleid kunnen worden naar het ontbreken van een duidelijke visie voor natuur op Bonaire. Een visie biedt focus en geeft richting bij het opstellen van doelen en een planning. Vanwege het ontbreken van een duidelijke visie van het natuurbeheer op Bonaire ontbreekt ook een dergelijke focus voor natuurbeheer op Bonaire. Dit geeft ruimte voor willekeur als het op de verlening en uitvoering van de verschillende projecten aankomt. De algemene aanbeveling is dan ook om een visie op het beheer van de natuur op te stellen inclusief de volgende onderdelen:

- ▶ *Een duidelijke definitie van natuur binnen het natuurbeheer op Bonaire*
- ▶ *Een duidelijke missie voor natuurbeheer*
- ▶ *Een duidelijke definitie van natuurbeheertaken die hieruit voortvloeien*
- ▶ *Een duidelijke rol voor natuur in de algehele ontwikkeling van Bonaire waarbij ook de economische en sociale belangen gewogen worden*
- ▶ *Een omschrijving van de verschillende verantwoordelijkheden voor de relevante stakeholders*

Aan de hand van bovenstaande punten worden binnen dit thema de volgende aanbevelingen gedaan.

(1) Definieer natuur en een lange termijn visie voor natuur op Bonaire

Major win

Stel in samenspraak met alle relevante stakeholders een duurzaam en concrete visie op voor natuurbeheer op Bonaire. Deze visie moet een duidelijke focus brengen en inzicht bieden in welke speerpunten en projecten wel of niet nuttig zijn en/of bijdragen aan het natuurbeheer. Ook dient hierbij rekening te worden gehouden met hoe natuur binnen andere belangen, waaronder economische en sociale ontwikkeling, past.

Tevens moet nader worden gedefinieerd en gedocumenteerd wat onder natuur wordt verstaan en wat binnen de kaders van natuurbeheer op Bonaire valt. Daarmee wordt duidelijk wat wel en niet binnen de kaders van de beheertaken van het OLB valt. Deze definitie dient vervolgens, zowel intern als extern, breed te worden uitgedragen.

(2) Pas wet- en regelgeving aan

Major win

Wanneer de visie op natuurbeheer is gedefinieerd dient vigerende wet - en regelgeving te worden aangepast of geactualiseerd. Hierin dienen onderwerpen met betrekking tot natuurbeheer die beperkt in de wet- en regelgeving zijn opgenomen, te worden toegevoegd. Denk hierbij aan:

1. Het verduidelijken van rollen van de stakeholders in wetten, verordeningen, besluiten. Zo dient de rol van STINAPA als beheerder nader te worden gespecificeerd. Duidelijk moet worden vastgelegd wat dit precies inhoudt.
2. In geldende wet- en regelgeving duidelijk maken waaraan STINAPA de natuurvergoeding aan mag besteden in haar rol als beheerder.
3. De handhavingsbevoegdheden van STINAPA en de reikwijdte hiervan moet nader worden gespecificeerd. In de wet of in de beheersovereenkomsten is namelijk niet opgenomen dat STINAPA de rol van handhaver heeft, dat STINAPA handhavingsbevoegdheden heeft en/of in welke omstandigheden STINAPA bevoegd is om te handhaven. De beheersovereenkomsten melden enkel dat STINAPA gerechtigd is om de Overheid te verzoeken om personeel dat belast is met werkzaamheden ten aanzien van het beheer van de natuurparken opsporingsbevoegdheden te verlenen in de functie van buitengewoon agent van de politie (BavPol'ers).

In het verlengde hiervan is het belangrijk te vermelden dat de handhavingsbevoegdheden van een BavPol'er op maat worden toegekend en in de regel gerelateerd zijn aan de functie en taakomschrijving. De BavPol'ers van STINAPA hebben beperkte opsporingsbevoegdheden zonder politiebevoegdheden. Een BavPol'er met beperkte opsporingsbevoegdheden zonder politiebevoegdheden kan in beginsel strafbare feiten opsporen en hier een proces-verbaal van opmaken. Of de BavPol'ers van STINAPA specifieke bevoegdheden hebben verkregen, is nergens vastgelegd. Over de werkwijze en de reikwijdte van de bevoegdheden van de BavPol'ers van STINAPA is niets bekend.

Het feit dat een aantal personen dat onderdeel van STINAPA uitmaakt, als BavPol'er is aangewezen, betekent niet dat STINAPA als organisatie automatisch de rol van handhaver heeft verkregen.

Als laatste is het wenselijk om de bescherming van soorten en gebieden op te nemen in wetgeving. Dit om te verzekeren dat bepaalde soorten en gebieden directe bescherming genieten en om te verduidelijken welke soorten en gebieden directe bescherming genieten.

Er kan bij het aanpassen van wet- en regelgeving o.a. worden gekeken naar de manier waarop Europees Nederlandse wetgeving de rollen en bevoegdheden van stakeholders vastlegt. Echter, aangezien natuurwetgeving heel specifiek afhankelijk is van het gebied waar de wetgeving betrekking op heeft, denken wij dat het in dit geval niet aan te raden is om de wetgeving volledig gelijk te trekken.

(3) Stel beleidskaders op basis van de opgestelde visie

Major win

Vooralsnog ontbreken beleidskaders of zijn de beleidskaders onvolledig of onvoldoende uitgewerkt. Dit terwijl beleidskaders invulling en richting geven bij de uitvoering van beheertaken en beoordeling van projectaanvragen. Beleidskaders zijn hierin dus bepalend. In het beleid wordt bepaald wat de beheertaken van het OLB zijn, wat de doelstellingen zijn van het beheer, welke financiële middelen beschikbaar zijn en wie in aanmerking komt om het OLB te ondersteunen. Beleidskaders moeten daarom volledig en voldoende worden uitgewerkt en vastgelegd. Hierbij is het van belang dat de kaders uit het NMBP-CN en de uitvoeringsagenda vertaald worden in concrete doelstellingen op uitvoeringsniveau, inclusief criteria met betrekking tot de beheerorganisaties, taken en toetsing. Voor de juiste invulling van het natuurbeheer is het advies om de beleidskaders vast te stellen of nader uit te werken in concrete doelstellingen inclusief criteria.

(4) Goedkeuring uitvoeringsagenda

Quick win

In de nog vast te stellen uitvoeringsagenda worden de benodigde activiteiten geschetst met inbegrip van verantwoordelijkheden, duidelijke indicatoren en mijlpalen (SMART). Dit zodat de geformuleerde doelstellingen kunnen worden gehaald. Dit biedt de stakeholders houvast als het gaat om de uitvoering van het natuurbeheer. Hoewel er al concrete stappen zijn genomen om de uitvoeringsagenda goedgekeurd te krijgen, benadrukken wij het belang van het goedkeuren van de uitvoeringsagenda.

De goedkeuring van de opgestelde uitvoeringsagenda hangt direct samen met een duidelijke visie. Goedkeuring zal niet alleen een formele basis bieden voor de uitvoering van projecten die hierin opgenomen zijn, maar ook een duidelijk kader scheppen voor de komende jaren voor wat betreft natuur.

(5) Omschrijf de beheertaken voor het OLB

Major win

Conform de Wet grondslagen natuurbeheer- en bescherming BES is het OLB verantwoordelijk voor het beheren en behouden van natuur. Echter is niet gespecificeerd wat beheer en behoud specifiek inhoudt en welke taken hieruit voortvloeien. Wanneer natuur is gedefinieerd dienen de beheertaken nader te worden gespecificeerd en gedocumenteerd. Op basis hiervan zal de output van de verschillende taken beter kunnen worden geëvalueerd. Daarnaast zorgt specificatie van de beheertaken ervoor dat zowel de interne als externe stakeholders weten welke taken binnen de verantwoordelijkheid van het OLB vallen, en waar het OLB op kan worden aangesproken.

(6) Documenteer de verdeling van verantwoordelijkheden binnen het natuurbeheer

Quick win

In de huidige situatie bestaat onduidelijkheid omtrent de specifieke taken en verantwoordelijkheden binnen het natuurbeheer. Het documenteren van de taken en verantwoordelijkheden geeft een basis voor:

- ▶ *Het evalueren en beoordelen van uitvoering*
- ▶ *Het identificeren en doorvoeren van verbeteringen*
- ▶ *Effectieve en transparante communicatie*

Het advies is dan ook om de taken en verantwoordelijkheden van de verschillende stakeholders te specificeren en vast te leggen.

2

De inkomsten uit natuurgebruik

STINAPA mag op basis van de beheerovereenkomst voor het beheer van het Bonaire Nationale Marine Park de nature fee innen. Hoewel er geen concrete gegevens hierover zijn ontvangen, bestaat de perceptie dat de nature fee niet door alle gebruikers wordt betaald en dat er onduidelijkheid bestaat voor wie de verplichting tot betaling geldt. Hierdoor ontbreekt concrete informatie over de verwachte inkomsten op basis van de te innen nature fee. Om de nature fee beter te innen en bewustwording hierover te vergroten, adviseert EY het volgende:

- ▶ *Evalueer en optimaliseer het inningsproces van de nature fee*
- ▶ *Specificeer duidelijk waar de nature fee aan mag worden besteed*
- ▶ *Evalueer de hoogte van de nature fee*
- ▶ *Maak alle kosten met betrekking tot natuurbeheer inzichtelijk*

(1) Evalueer en optimaliseer het inningsproces van de nature fee

Major win

Uit de evaluatie is gebleken dat de perceptie bestaat dat niet iedere gebruiker van het park zich houdt aan de verplichting om de nature fee te voldoen. Omdat wij tijdens deze evaluatie geen concrete gegevens hebben ontvangen om dit te kunnen onderbouwen, is het advies om het inningsproces van de nature fee te evalueren en waar nodig te optimaliseren. Tijdens deze evaluatie is het aan te raden om het volgende te identificeren:

- ▶ *Hoe het inningsproces verloopt en waar dit verbeterd dient te worden*
- ▶ *Welke groepen de betaling van de nature fee wel en niet voldoen*
- ▶ *Hoe wordt gehandhaafd op het niet betalen van de nature fee*

(2) Specificeer duidelijk waar de nature fee aan mag worden besteed

Major win

In de huidige wetgeving en beheerovereenkomst met STINAPA, wordt met betrekking tot de besteding van de nature fee niet concreet opgenomen waar de gelden aan moeten worden besteed. Het enige wat is opgenomen, is dat de nature fee gebruikt moet worden voor het beheer en behoud van het natuurpark. Het "beheer" en "behoud" laat veel ruimte voor interpretatie. Dit geeft weinig houvast bij de beoordeling of uitgaven wel of niet binnen de bestedingskaders vallen. Door het ontbreken van dit bestedingskader is het ook moeilijk om de effectiviteit van de opbrengsten te beoordelen. Het advies is om concreet vast te leggen waar de inkomsten van de nature fee aan moeten worden besteed. Hierbij moet de besteding regelmatig worden geëvalueerd waarbij zowel de "output" als de "outcome" worden meegenomen. Hiervoor dienen eerst alle taken met betrekking tot het natuurbeheer inzichtelijk te worden gemaakt. Vervolgens kan geëvalueerd worden welke bestedingen binnen en buiten het bestedingskader vallen en of er mogelijk taken toegevoegd moeten worden.

(3) Evalueer de hoogte van de nature fee

Major win

Uit de evaluatie is gebleken dat de hoogte van de nature fee wordt bevestigd. Om hier een concreet advies over te kunnen geven zullen de inkomsten en uitgaven door STINAPA moeten worden geanalyseerd en geëvalueerd. Op basis hiervan zal moeten blijken of het totaal geïnde bedrag toereikend is om de kosten te dekken en of verhoging van de nature fee wenselijk is. Tijdens deze analyse dient er ook rekening te worden gehouden met:

- *Verwachte toekomstige ontwikkelingen met betrekking tot de kosten?*
- *De impact van een eventuele verhoging op de betalingsbereidheid?*
- *Mogelijkheden voor diversificatie van de hoogte van de nature fee op basis van doelgroepen (ingezetenen, toeristen, bedrijven)*

Ook zal gekeken moeten worden naar de juridische implicaties en mogelijkheden van het veranderen van de hoogte van de nature fee.

(4) Maak alle kosten met betrekking tot natuurbeheer inzichtelijk

Major win

Bij het beheer van de natuur zijn naast de organisaties die een formele relatie hebben met het OLB, via een overeenkomst, ook andere organisaties betrokken bij de uitvoering. De kosten die door deze organisaties worden gemaakt en de wijze waarop deze organisaties al dan niet een vergoeding krijgen van bijvoorbeeld STINAPA, is niet helemaal duidelijk. Het OLB heeft hierdoor geen volledig beeld van de totale kosten die daadwerkelijk gepaard gaan met het beheer van de natuur. Wanneer het bestedingskader voor de nature fee is gedefinieerd, adviseert EY onderzoek te doen naar de uitvoering van taken in de praktijk, de verschillende betrokken partijen en of de inkomsten uit de nature fee.

3

Effectieve uitvoering door beheer/uitvoeringsorganisaties

Hoewel het OLB de verantwoordelijkheid draagt voor het natuurbeheer op Bonaire, wordt dit niet alleen door hen uitgevoerd. Het OLB heeft hierbij hulp van andere beheerorganisaties en NGO's. Om de effectiviteit van het beheer te kunnen garanderen is het belangrijk dat de juiste organisaties worden aangetrokken en zij ook daadwerkelijk bijdragen aan de strategische doelen. Op basis hiervan doet EY de volgende aanbevelingen:

(1) Stel een volledig en transparant toetsingskader op

Quick win

Er ontbreekt een concreet en transparant toetsingskader. Dit terwijl deze kaders invulling geven aan de wijze waarop beleidsdoelen moeten worden gerealiseerd. Door het ontbreken van een toetsingskader ontstaat er ruimte bij de instellingen om projecten op eigen manier uit te voeren en willekeur bij de beoordeling van projecten door het OLB/de Stuurgroep. Dit kan leiden tot kwaliteitsverschillen in de uitvoering. Hiernaast leidt het ontbreken van duidelijke kaders ook tot gebrek aan inzicht in de daadwerkelijke behoefte vanuit het OLB. EY adviseert derhalve om een volledig en transparant toetsingskader op te stellen. Een dergelijk document zal o.a. de volgende onderdelen moeten bevatten; duidelijke "output" en "outcome" vereisten, project specifieke vereisten (activiteiten, doelstelling, prijsstelling en gevraagde capaciteit en specialistische kennis).

(2) Evalueer (beheer)overeenkomsten

Major win

De huidige (beheer)overeenkomsten zijn jaren geleden opgesteld of worden op basis van jarenlange relaties automatisch verlengd. Dit betekent dat een kritische evaluatie aan de hand van kwalitatieve en kwantitatieve criteria en op basis van veranderende omstandigheden vaak uitblijft. Echter, de enige manier om de kwaliteit en effectiviteit te kunnen waarborgen is om ook deze overeenkomsten en de verleende diensten regelmatig te monitoren en aan een evaluatie te onderwerpen. Het advies is dan ook om de overeenkomsten regelmatig te evalueren aan de hand van concrete output en outcome vereisten. Daarnaast wordt geadviseerd om ook de financiële rapportages te koppelen aan de output en outcome afspraken en een verplichte accountants controle gepaard met een rechtmatigheidscontrole, aan bestaande en toekomstige overeenkomsten met instellingen toe te voegen. Dit om de transparantie van besteding een meer formele basis te geven.

(3) Zet een handhavingsunit binnen het OLB op

Major win

Momenteel wordt er door diverse instanties gehandhaafd. Om de handhaving te optimaliseren adviseert EY om de mogelijkheden tot het opzetten van een handhavingsunit te onderzoeken. Een dergelijk unit zou mogelijk gehuisd kunnen worden binnen de Directie Toezicht & Handhaving. Deze unit zou zich volledig toespitsen op het handhaven van natuur gerelateerde wet- en regelgeving. Een vereiste voor een dergelijk unit is dat er geïnvesteerd wordt in specialistische kennis. Andere instanties zouden de unit mogelijk ook kunnen consulteren wanneer specifieke kennis vereist is. De unit zal waar nodig ondersteund worden door de huidige instanties die handhavingsactiviteiten.

(4) Monitoring en evaluatie conform NMBP-CN en uitvoeringsagenda

Quick win

In het NMBP-CN en de uitvoeringsagenda is een helder monitoringskader opgenomen. EY adviseert om werkprocedures en templates op te stellen om te kunnen garanderen dat monitoring tijdig en conform de gestelde kaders wordt uitgevoerd. Daarnaast dienen duidelijke afspraken gemaakt te worden omtrent de evaluatie bij het beëindigen van een project. Als laatste is het raadzaam om in de overeenkomsten met derden ook evaluatieafspraken op te nemen.

4

Organisatie rondom het natuurbeheer

Een efficiënte en effectieve organisatie met betrekking tot het natuurbeheer is van essentieel belang. Voor effectief beheer dienen de organisatie elementen goed georganiseerd te zijn en op elkaar zijn afgestemd. Het OLB speelt als centrale speler binnen het beheer hierin een grote rol. Hoewel het OLB de eerste initiatieven voor het verbeteren van de organisatie in gang heeft gezet (Verbeterplan R&O), worden desalniettemin de onderstaande aanbevelingen gedaan met betrekking tot de organisatie elementen.

(1) Evalueer, optimaliseer en documenteer de processen

Major win

In de huidige situatie zijn zowel de primaire en ondersteunende processen binnen het natuurbeheer niet gedocumenteerd. Ook zijn er bijvoorbeeld geen checklists, templates voor monitoring, projectvoorstellen etc. Het ontbreken hiervan vergroot de kans op niet uniforme werkprocedures binnen het OLB. Naar aanleiding hiervan is het advies om de primaire en secundaire proces te evalueren, aan de hand van de bevindingen te optimaliseren en als laatste de processen te documenteren. Hiernaast dienen ook de nodige checklists, standaard templates voor de werkprocedures worden opgesteld.

(2) Breng de benodigde formatie in kaart

Major win

Uit deze evaluatie is gebleken dat een aantal uitdagingen waarmee het OLB kampt, het gevolg zijn van capaciteitsuitdagingen binnen het OLB. Capaciteitsuitdagingen hoeven wel is waar niet altijd voort te komen uit een tekort aan personeel. Ook effectiviteit van werkwijzen kunnen mogelijk uitdagingen met betrekking tot capaciteit veroorzaken. Om een goed beeld te hebben van de benodigde formatie (kwantitatief en kwalitatief) adviseren wij om nadat de processen in kaart zijn gebracht en geoptimaliseerd, de benodigde kwantitatieve als kwalitatieve formatie in kaart te brengen. In het verlengde hiervan verdienen de aanbevelingen a, b ook de nodige aandacht.

(a) Ontwerp en accordeer functiebeschrijvingen voor alle functies

Major win

Momenteel ontbreken actuele functiebeschrijvingen van een aantal functies binnen het OLB. Te denken aan de functie Beleidsmedewerker op de afdeling natuur. Alhoewel het werk wordt uitgevoerd, biedt een actuele functiebeschrijvingen voor zowel de organisatie als de functiehouder als gids voor wat betreft zijn of haar werkzaamheden, verantwoordelijkheden en competenties. Het advies is naar aanleiding van geoptimaliseerde processen en wijzigingen in werkprocedures door de jaren heen, functiebeschrijvingen te actualiseren en of vast te leggen.

(b) Vul de kritische functies in

Quick win

Zoals eerder aangegeven, zijn bepaalde kritische (management) functies momenteel vacant. Dit terwijl voor de sturing van teams, de begeleiding van medewerkers en het toezien op stellen van de juiste prioriteiten, een management functie cruciaal kan zijn. In lijn met de hoofdaanbeveling dienen de kritische functies, oftewel de onmisbare functies, in kaart worden gebracht. Op basis hiervan dienen deze functies met voorkeur worden ingevuld.

(4) Automatisering en digitalisering

Major win

Wanneer de processen zijn geoptimaliseerd dient aan de hand daarvan worden gekeken naar mogelijkheden voor automatisering en digitalisering. Een voorbeeld hiervan is het implementeren van een documentbeheersysteem binnen het OLB. Dit zal de afhankelijkheid van individuen verminderen en bijdragen aan de beschikbaarheid van (actuele) informatie.

(5) Voer een OLB brede quick scan uit

Major win

Hoewel de focus op de bovengenoemde aanbevelingen ligt op de afdelingen betrokken bij natuurbeheer is het raadzaam bij het oppakken van deze aanbevelingen waar mogelijk aan te sluiten bij OLB-brede evaluaties/optimalisaties. Door deze aanbevelingen holistisch aan te pakken wordt voorkomen dat dergelijke betrokken afdelingen worden uitgesloten.

(6) Optimaliseer de governance structuur

Major win

Op basis van de evaluatie van de beheerstructuur zijn verschillende conclusies getrokken. Alvorens de aanbevelingen worden toegelicht, dient te worden opgemerkt dat met de goedkeuring/implementatie van de uitvoeringsagenda de meeste verbeterpunten zijn opgepakt oftewel in lijn zijn met de 11 observatiegebieden. Desalniettemin is het zaak dat, in afwachting van de formele goedkeuring, de volgende onderdelen worden opgepakt:

- ▶ Zorg voor volledige, eenduidige en transparante **beleidskaders**.
- ▶ Leg het **besluitvormingsproces - en bevoegdheden** formeel vast.
- ▶ Zorg voor een optimaal **risico beheer systeem** waarbij duidelijk is hoe de risico's worden geïdentificeerd, wie hiervoor verantwoordelijk is en hoe het beheer en de monitoring hiervan zal verlopen.
- ▶ Verschaf een goed **documentbeheer systeem**, dat ervoor zorgt dat alle betrokkenen makkelijk de actuele documenten kunnen vinden, bekijken, bewerken en delen.
- ▶ Stel een **communicatieplan** op dat bijdraagt aan een effectieve informatiestroom. Dit communicatieplan dient, binnen de beheerstructuur, inzichtelijk te maken welke actor, waarover, via welk communicatiemiddel, en wanneer moet worden geïnformeerd.
- ▶ Zorg voor optimaal **stakeholder management**, dit hangt sterk samen met communicatie management. Waarbij EY adviseert om de informatiestroom naar en met stakeholders te documenteren en te centraliseren. Wanneer dit gedaan wordt kan ruis vanuit alle partijen worden verminderd. Dit kan gedeeltelijk worden opgelost door het opstellen van een RACI matrix.

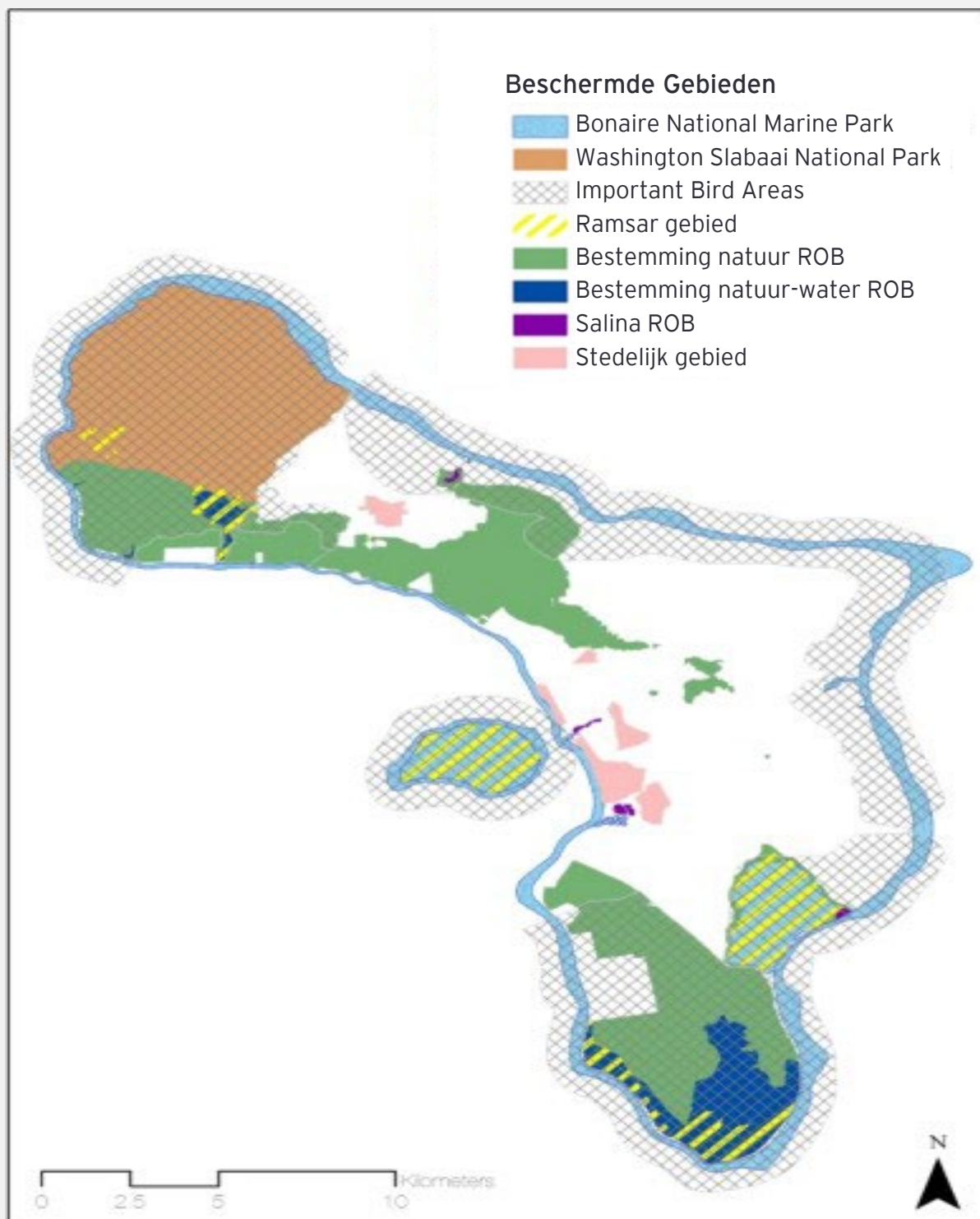
Op basis van de conclusies kan worden gesteld dat er nog niet kan worden gesproken over effectief natuurbeheer. Dit enerzijds door het ontbreken van concrete doelstellingen waaraan de effectiviteit getoetst kan worden en anderzijds omdat er nog ruimte voor verbetering is bij enkele cruciale onderdelen binnen het beheer van de natuur op Bonaire. Tenslotte zijn wij van mening dat de weg voor verbetering open ligt, alleen al door de betrokkenheid en passie van de stakeholders.

6

Appendix

Appendix A: Gebiedsbescherming

Bron: Natuurplan Bonaire 2020-2024, 2020

Appendix B: Beschermden soorten en gebieden

Ramsar-gebieden

Op Bonaire zijn vijf Ramsar-gebieden aangewezen: Slagbaai, Gotomeer, Klein Bonaire, Pekelmeer en Lac. Omdat de eilanden zelf beslissen welke gebieden zij wensen aan te wijzen als beschermd gebied, hebben zij volgens de Wet Grondslagen natuurbeheer en- bescherming BES ook de verantwoordelijkheid om het gebied overeenkomstig de geldende internationale normen te beheren. Mocht een eiland echter niet aan de Ramsar-norm kunnen voldoen, dan kan het de minister bijstand vragen.

Het ministerie (van EZK) zal de beoordeling en het beheer van de diverse Ramsar-gebieden op Bonaire ondersteunen en waar mogelijk helpen bij de ontwikkeling van beheerplannen en de uitvoering daarvan. Het ministerie zal ook onderzoeken hoe de Ramsar-gebieden een prominenter profiel kunnen krijgen en samen met de eilanden beoordelen of er behoefte is aan speciale regelgeving om aan de Overeenkomst van Ramsar te voldoen. In het Nederlandse Caribisch gebied kennen Aruba en Curaçao eveneens Ramsar-gebieden. Krachtens de Overeenkomst van Ramsar moet elke lidstaat een inventaris van zijn waterrijke gebieden opstellen. In het geval van de eilanden in het Nederlandse Caribisch gebied is deze inventaris nooit opgesteld, maar in het kader van dit beleidsplan zal deze inventarisatie alsnog voor Caribisch Nederland worden opgemaakt.

SPAW-gebieden

SPAW Protocol beoogt de bescherming, het behoud en het duurzame beheer van gebieden met een bijzondere ecologische waarde en de bescherming en het behoud van bedreigde wilde soorten of bedreigde diersoorten en hun habitats. Momenteel staat het Bonaire National Marine Park op de lijst van speciaal beschermde gebieden.

Bonn Convention (Conservation of Migratory Species of Wild Animals, CMS)

De Bonn Convention is een milieuvetrag onder auspiciën van het Milieuprogramma van de Verenigde Naties. Het biedt een wereldwijd platform voor het behoud en duurzaam gebruik van trekdieren en hun habitats. Dit verdrag heeft tot doel migrerende soorten te beschermen in het gehele gebied waar deze soorten voorkomen. De deelnemende landen moeten de soorten van appendix G beschermen.

CITES (Convention on International Trade of Endangered Species)

Het CITES verdrag, waarbij Bonaire partij is, is een internationale intergouvernementele overeenkomst die ervoor zorgt dat de internationale handel in wilde flora en fauna hun voortbestaan niet bedreigt. Meer dan 37.000 soorten dieren en planten zijn beschermd onder CITES verdrag, variërend van levende dieren en planten tot een groot aantal daarvan afgeleide producten, waaronder voedselproducten, exotische lederwaren, houten beelden, sieraden, snuisterijen en instrumenten en soorten lokale medicijnen.

De drie categorieën soorten die onder het CITES-verdrag zijn geannexeerd, zijn:

1. Met uitsterven bedreigde soorten; handel in of handel in deze soorten is alleen mogelijk in uitzonderlijke omstandigheden.
2. Soorten die niet per se worden bedreigd, maar om niet-duurzaam gebruik te voorkomen dat onverenigbaar is met hun voortbestaan, moet de handel worden gecontroleerd.
3. Deze bijlage gaat over bedreigde soorten in minimaal één land dat andere CITES-partijen om hulp heeft gevraagd bij het beheersen van de handel.

Appendix B: Beschermden soorten en gebieden

Convention of Biological Diversity (CBD)

Doel is het behoud en duurzaam gebruik van biodiversiteit, en het eerlijk en gelijkwaardig verdelen van de opbrengst en kennis van genetische bronnen

The Convention on Biological Diversity (www.cbd.int) was opened for signature at the Earth Summit in Rio de Janeiro (1992) and entered into force on 29 December 1993. The CBD has 193 parties and 168 signatures. As such it constitutes one of the most important environmental treaties. The CBD has 3 main objectives:

1. The conservation of biological diversity,
2. The sustainable use of the components of biological diversity, and
3. The fair and equitable sharing of the benefits arising out of the utilization of genetic resources.

It is often seen as the key convention regarding sustainable development. The Convention also offers guidance based on the precautionary principle: that where there is a threat of significant reduction or loss of biological diversity, lack of full scientific certainty should not be used as a reason for postponing measures to avoid or minimize such a threat. The Convention is legally binding; countries that join it are obliged to implement its provisions. Marine and coastal biodiversity have been a priority since the first Conference of Parties (COP 1, 1995). Other include coral bleaching, physical degradation and destruction of coral reefs, mariculture, high seas biodiversity, deep seabed genetic resources beyond the limits of national jurisdiction, and the development of a network of marine protected areas.

Exclusive economische zone (EEZ)

Volgens het Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee (UNCLOS, 1982) is een exclusieve economische zone een maritieme zone waarover een staat de soevereine rechten bezit voor de exploratie en het gebruik van mariene Rijkdommen. Het is de verantwoordelijkheid van het land om de grenzen van een EEZ vast te stellen en voor het Nederlandse Caribisch gebied. Om dit grote zeegebied effectief te kunnen beheren, is in overleg met elk van de landen van het Koninkrijk een EEZ-beheerplan ontwikkeld, getiteld "Management Plan for the natural resources of the EEZ of the Dutch Caribbean". De uitvoering daarvan is in handen van een speciale Commissie natuurbeheer Bonaire voor mariene biodiversiteit en visserij: de EEZ-Commissie natuurbeheer Bonaire. Dit beheerplan omvat niet slechts alle EEZ-wateren, maar ook de territoriale wateren buiten de grenzen van de mariene parken rondom de eilanden.

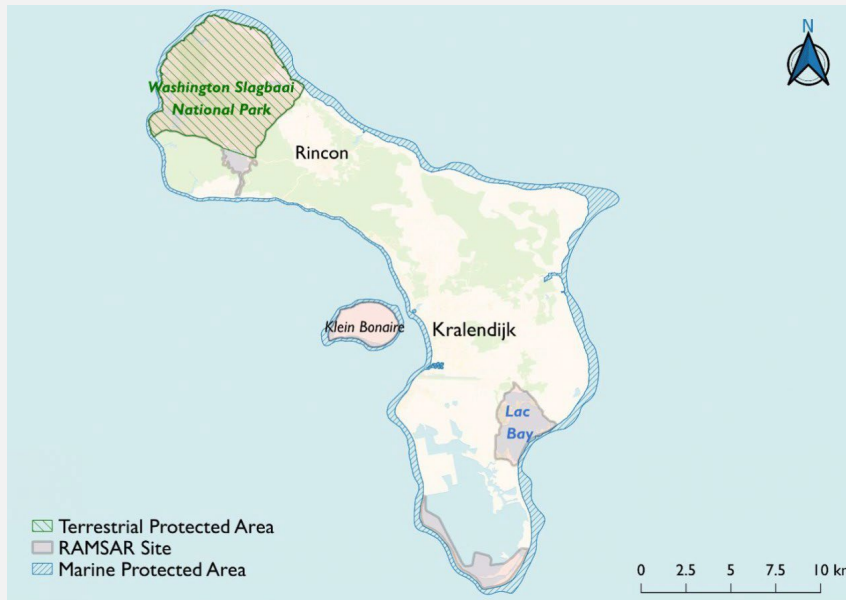
Zeezoogdierenreservaat

Het Yarari-reservaat voor zeezoogdieren en haaien is op 1 september 2015 in het Nederlandse Caribisch gebied ingesteld. Het Yarari-reservaat omspannt alle wateren van Bonaire en Saba en, sinds september 2018, Sint Eustatius. Het reservaat is bedoeld om zeezoogdieren, haaien en roggemalen te beschermen.

Appendix B: Beschermden soorten en gebieden

Nationale parken

In Caribisch Nederland is het Bonaire National Marine park aangewezen als een van de nationale parken

Verdragen en protocollen die specifieke soorten beschermen:

1. Turtle Convention - *Zeeschildpadden*
2. Birdlife International Protocol - *Vogels*
3. Western Hemisphere Shorebird Reserve Network (WHSRN) - *Kustvogels*
4. Red Latinoamericana y del Caribe para la Conservación de los Murciélagos (RELCOM) - *Vleermuizen*
5. International Whaling Commission (IWC) - *Walvissen*: Verdrag voor het behoud van de walvisstand en duurzame ontwikkeling van de walvisvaartindustrie.
6. The Migratory Shark Memorandum of Understanding (Shark MoU) - *Haaien*: Doel is het beheren en beschermen van migrerende haaien alsmede het duurzaam benutten van deze haaien op lange termijn.
7. Inter-Amerikaanse verdrag ter bescherming van zeeschildpadden (IAC)- *Schildpadden*: Inter-American Sea Turtle Convention (IAC) Caracas, Venezuela, December 1, 1996. Het verdrag handelt over bescherming, behoud en herstel van zeeschildpadden en hun habitats. Het verdrag handelt zowel over de territoriale wateren als de stranden waar de zeeschildpadden nestelen.

Appendix C: Taken en Bevoegdheden Bestuurscollege

De taken en bevoegdheden van het Bestuurscollege op basis van de natuurwetgeving zijn als volgt:

- ▶ In samenwerking met de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit het natuurbeleidsplan voorbereiden;
- ▶ In nauw overleg met de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit de instelling van een natuurpark voorbereiden;
- ▶ Een maal per vijf jaren een natuurplan vaststellen;
- ▶ De minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit verzoeken om te voorzien in faciliteiten middelen en bijstand, die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van deze wet en de daaruit voortvloeiende regelgeving in het desbetreffende openbare lichaam;
- ▶ Ambtenaren of personen aanwijzen die toezicht houden op de naleving van de Wet natuurbeheer BES gestelde voorschriften en die strafbaar gestelde feiten opsporen;
- ▶ In samenwerking met de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit het doen wegnemen, ontruimen, beletten, in de vorige toestand herstellen of het verrichten van hetgeen in strijd met de in Wet natuurbeheer BES en de daarop berustende bepalingen gestelde verplichtingen is of wordt gedaan, gehouden of nagelaten;
- ▶ Bij dwangbevel verschuldigde kosten vorderen in het geval dat voorschriften van openbare lichamen worden overtreden;
- ▶ Het verzegelen van gebouwen, terreinen en hetgeen zich daarop bevindt;
- ▶ Proces-verbaal opmaken van zaken die zijn meegevoerd en opgeslagen, zorgdragen voor de bewaring van de opgeslagen zaken, afgifte opschorten totdat de verschuldigde kosten zijn voldaan en opgeslagen zaken teruggeven, verkopen of vernietigen;
- ▶ Het opleggen van een last onder dwangsom in samenspraak met de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, het opschorten of opheffen van de last onder dwangsom en het invorderen van de opgelegde last onder dwangsom;
- ▶ Het beheren van een natuurpark of een andere instantie belasten met het beheer;
- ▶ Een beheersplan opstellen met betrekking tot het als natuurpark aangewezen gebied of delen daarvan en de eilandelijke Commissie natuurbeheer Bonaire horen over het beheersplan;
- ▶ Het bij Eilandsbesluit opleggen van een heffing aan gebruikers of personen of bedrijven die bij het gebruik van een natuurpark betrokken zijn en de inning namens de beherende instantie laten geschieden;
- ▶ Het aanwijzen van dier- en plantensoorten als beschermde dier- en plantensoorten en beheersmaatregelen vaststellen voor alle beschermde dier- en plantensoorten alsmede de soorten vermeld in het SPAW Protocol
- Een ontheffing verlenen of intrekken met betrekking tot beschermde dier- en plantensoorten;
- Een vergunning verlenen of intrekken voor activiteiten die nadelige gevolgen kunnen hebben voor de natuur;
- Een vergoeding toekennen aan een belanghebbende indien deze ten gevolge van de vaststelling van een beheersplan schade lijdt of zal lijden;
- Bepalen dat een eigenaar masten, leidingen of andere constructies moet voorzien van waarschuwingsbollen;
- Een vergunning verlenen voor verschillende handelingen die plaatsvinden in een natuurpark;
- Gelasten maatregelen te treffen ter voorkoming van de verspreiding van de plantensoort Azadirachta Mica;
- Het vastleggen van het beheer van de natuurparken in een overeenkomst met de beheerder

Appendix D: Geïnterviewde Stakeholders

Ministerie van Landbouw, Natuur, en Voedselkwaliteit

- Hayo Haanstra
- Yoeri de Vries

Openbaar Lichaam Bonaire

- James Kroon
- Jair Tromp
- Roy Martina
- Hennyson Thielman
- Edison Rijna
- Guus van Eerde
- Coryse Barendrecht
- Arxen Alders
- Frank van Slobbe
- Maurice Adriaens
- Ellen Sint Jago

Wageningen University & Research:

- Erik Meester
- Dolfi Debrot

Politie Caribisch Nederland

- Charles Mercelina
- Ronald Zwarter

Natuurorganisaties

- [STINAPA](#) - Jan van der Ploeg, Wijnand de Wolf, KerENZA Rannou
- [World Conscience](#) - Fernando Simal
- [Bonberde](#) - Quirijn Coolen
- [Donkey Sanctuary](#) - Marina Melis
- [Echo Foundation](#) - Juliana Clarenda
- [Sea Turtle Convention Bonaire \(STCB\)](#) - Kaj Schut
- [Reef Renewal Foundation Bonaire](#) - Francesca Virdis
- [Mangrove Maniacs](#) - Sabine Engel
- [Mangrove info center/ Wild Bird Rehab](#) - Elly Albers
- [Nature2](#) - Kalli de Meyer
- [DCNA](#) - Tadzio Bervoets

Cargill

- Daniel Deanda

Appendix E: Financieel Overzicht STINAPA

US\$	2021	2020
Nature fees		
Bonaire National Marine Park	1,985,295	1,215,715
Washington Slagbaai Nationaal Park	165,006	104,040
Totaal Nature fees	2,150,301	1,319,755
Subsidies	1,005,000	-
Subsidie Openbaar Lichaam Bonaire	64,461	64,461
Totaal Subsidies	1,069,461	64,461
Andere baten	669,151	469,183
Totaal	3,888,913	1,853,399
Totaal Lasten	2,237,377	2,225,335
Exploitatie resultaat	1,651,536	(371,936)

Note: In 2021 werd er US\$4.88 miljoen gebudgetteerd voor milieu en natuurbeheer. Waarvan US\$ 1.5 miljoen aan natuurparken (STINAPA) werd besteed conform het jaarrekening van het OLB. Er is dus een verschil tussen de jaarrekeningen van het OLB en STINAPA van ongeveer half miljoen US\$.

Appendix F: Financieel Overzicht OLB 2021

Bijzondere uitkering milieu en natuurbeheer

US\$ '000	Baten	Lasten
Feral pig control project plan	7	7
Afvalbeheer Bonaire	-	3,256
Aanpak Plastics	-	13
Natuurparken	-	1,505
Gecombineerde Milieuprojecten	-	118
Integrale visie afvalwater Bonaire	74	-
Project Watercircles	325	-
Bijstand bestrijding van Sargassum	93	-
Reorganisatie LVV	234	-
Natuurherstel Bonaire Management NMPB	252	-
Natuurherstel Bonaire Ecological restoration WSP	668	-
Afvalbeheer op maat 2021	1,548	-
Totaal bijzondere uitkering milieu en natuurbeheer*	3,202	4,899

Vrij besteedbaar budget milieu en natuurbeheer

US\$ '000	Baten	Lasten
Milieu en natuurbeheer*	0	92

*Milieu en natuurbeheer zijn samen georganiseerd bij het OLB waardoor er ook geen aparte verantwoording is voor Natuurbeheer. Zie bevinding "Financiële stromen binnen OLB zijn gecombineerd voor de natuur en milieu afdeling" op pagina 36.

Appendix G

	common name	lokale naam	Nederlandse naam	IUCN Category	SPA W Annex	CMS Annex	CITES Appendix
MAMMALS							
Marine mammals							
All Cetaceans			Alle walvis-achtigen		2		II
<i>Tursiops truncatus</i>	Bottlenose Dolphin	Toniú	Tuimelaar	LC	2		II
<i>Lagenodelphis hosei</i>	Fraser's Dolphin		Sarawakdolfijn	LC	2		II
<i>Delphinus delphis</i>	Common Dolphin	Toniú	Gewone dolfijn	LC	2		II
<i>Stenella attenuata</i>	Pantropical Spotted Dolphin	Toniú	Slanke dolfijn	LC	2		II
<i>Stenella frontalis</i>	Atlantic Spotted Dolphin		Atlantische vlek dolfijn	DD	2		II
<i>Stenella longirostris</i>	Spinner Dolphin	Toniwa	Langsnuiddolfijn	DD	2		II
<i>Stenella coeruleoalba</i>	Striped Dolphin		Gestreepte dolfijn	LC	2		II
<i>Stenella clymene</i>	Clymene Dolphin		Clymenedolfijn	DD	2		II
<i>Grampus griseus</i>	Risso's Dolphin/ Grey Dolphin		Gramper	LC	2		II
<i>Ziphius cavirostris</i>	Cuvier's Whale		Dolfijn van Cuvier	LC	2		II
<i>Mesoplodon europaeus</i>	Gervais's Beaked Whale		Spitssnuiddolfijn van Gervais	DD	2		II
<i>Pseudorca crassidens</i>	False Killer Whale		Zwarte zwaardwalvis	DD	2		II
<i>Orcinus orca</i>	Orca - Killer Whale		Orka	DD	2	2	II
<i>Kogia breviceps</i>	Pygmy Sperm Whale		Dwergpotvis	DD	2		II
<i>Kogia simus</i>	Dwarf Sperm Whale		Kleinste potvis	DD	2		II
<i>Peponocephala electra</i>	Melon-headed Whale		Witlipdolfijn	LC	2		II
<i>Globicephala macrorhynchus</i>	Shortfin Pilot Whale	Kabe'i keshi	Indische Griend	DD	2		II

Appendix G

	common name	lokale naam	Nederlandse naam	IUCN Category	SPA W Annex	CMS Annex	CITES Appendix
<i>Balaenoptera physalus</i>	Fin whale	bayena	Gewone vinvis	EN	2	1	I
<i>Balaenoptera borealis</i>	Coalfish whale	bayena	Noordse vinvis	EN	2	1	I
<i>Balaenoptera edeni</i>	Bryde's Whale	topo	Edens vinvis	DD	2	2	I
<i>Balaenoptera musculus</i>	Blue whale	bayena	Blauwe vinvis	EN	2	1	I
<i>Megaptera novaeangliae</i>	Humpback whale	bayena	Bultrugwalvis	VU	2	1	I
<i>Physeter macrocephalus</i>	Sperm whale	kachalote	Potvis	VU	2	1	I
<i>Trichechus manatus</i>	West-indian manatee		Westindische zeekoe	VU	2		I
RODENTIA							
<i>Calomys hummelincki</i>	Hummelinck's vesper mouse		Hummelinck's Vesper Muis	VU			
BATS							
<i>Leptonycteris curasoae</i>	Lesser long-nosed bat		Curaçaose bladneusvleermuis	VU			
<i>Tadarida brasiliensis</i>	Mexican free-tailed bat		Guanovleermuis	LC	2	1	
BIRDS							
<i>Sarkidiomis melanotos</i>	Comb Duck		Knobbeleend	LC		2	II
<i>Buteo albicaudatus</i>	White-tailed Hawk	Falki	Witstaartbuizerd	LC			II
<i>Buteo jamaicensis</i>	Red-tailed Hawk		Roodstaart-buizerd	LC			II
<i>Pandion haliaetus</i>	Osprey	Gabilan piskadó	Visarend	LC		2	II
<i>Caracara cheriway</i>	Northern Caracara	Warawara	Caracara	LC	2		II
<i>Falco peregrinus</i>	Peregrine Falcon		Slechtvalk	LC	2	2	I

Appendix H: Natuurwet- en regelgeving van Bonaire

	Afkorting	Nederlandse namen	Engelse namen
1	SPAW Protocol	Verdrag van Cartagena inzake de speciaal beschermde gebieden en wilde dieren	Cartagena Convention including the Specially Protected Areas and Wild life Protocol
2	Ramsar verdrag	Verdrag van Ramsar voor wetlands	Convention on Wetlands of International Importance
3	Turtle Convention	Inter-amerikaanse verdrag ter bescherming van zeeschildpadden	Inter-American Convention for the protection and conservation of sea turtles
4	CBD	Verdrag inzake biologische diversiteit	Convention on Biological Diversity
5	Bonn Convention	Verdrag voor migrerende soorten en in het wild levende dieren	Convention on the Conservation of Migratory Species of Wild Animals Bonn
6	CITES verdrag	Verdrag voor internationale handel in bedreigde soorten	Convention on International Trade of Endangered Species
7	UN SDG	Duurzame ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties	Sustainable Development Goals of the United Nations
8	Birdlife International Protocol	Belangrijke vogel- en biodiversiteitsgebieden	Birdlife International protocol of important bird areas in the Caribbean
9	WHSRN	Netwerk van kustvogelreservaten in westelijke hemisfeer	Western Hemisphere Shorebird Reserve Network
10	RELCOM	Latijns-Amerikaans en Caribisch netwerk voor de instandhouding van vleermuizen	Latin American and Caribbean Network for Bat Conservation
11	IWC	Internationale Walvaartcommissie	International Whaling Committee
12	Wet natuurbeheer BES	Wet grondslagen natuurbeheer- en bescherming BES	The Nature Management and Protection Act BES
15	Wet Maritiem beheer BES	Wet Maritiem Beheer BES	The Act Maritime Governance BES
16	Visserijwet BES	Visserijwet BES	The Fisheries Act BES
17	Eilandsverordening natuurbeheer	de Eilandsverordening natuurbeheer Bonaire	The Island Ordinance Nature Conservation Bonaire
18	Eilandsverordening onderwaterpark	de Eilandsverordening instelling onderwaterpark Bonaire	The Island Ordinance establishment underwater park Bonaire
21	Eilandsverordening RO	Eilandsverordening Ruimtelijke Ontwikkelingsplanning Bonaire	The Island Ordinance Spatial Planning
23	Eilandsbesluit natuurbeheer	Het Eilandsbesluit natuurbeheer Bonaire	The Island Decree Nature Management Bonaire
24	Eilandsbesluit onderwaterpark	Het Eilandsbesluit onderwaterpark Bonaire	The Island Decree Underwater Park Bonaire
25	Ontwikkelingsplan Klein Bonaire	Ontwikkelingsplan Klein Bonaire	The Development Plan Klein Bonaire
26	Natuurbeleidsplan 2020-2024	Natuurbeleidsplan Bonaire 2020-2024	Nature Policy Plan Caribbean Netherlands 2020-2024
27	Natuur- en milieubeleidsplan 2020-2030	Natuur- en milieubeleidsplan Bonaire 2020-2030	The Nature and Environmental Policy Plan 2020-2030 Caribbean Netherlands

Appendix I: Acroniemen & Afkortingen

BAv-Pol	Buitengewoon Agent van Politie
BC	Bestuurscollege
BES	Bijzondere Eilandstatus (Bonaire, Sint Eustatius, Saba)
BZK	Ministerie van Buitenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties
CBD	Convention on Biological Diversity
CITES	Convention on the International Trade of Endangered Species
CMS	Convention on the protection of Migratory Species of Wild Animals
DCNA	Dutch Caribbean Nature Alliance
EEZ	Exclusieve Economische Zone
IBA	Important Bird and Biodiversity Areas
IWC	International Whaling Commission
I&R	Ministerie van Infrastructuur en Rijkswaterstaat
I&W	Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
LNV	Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
NGO	Niet-Gouvernementele Organisatie
OLB	Openbaar Lichaam Bonaire
RAMSAR	Convention on Wetlands of International Importance
RELCOM	Latin American and Caribbean Network for Bat Conservation
ROB	Ruimtelijk Ontwikkelingsplan Bonaire
R&O	Ministerie van Ruimte en Ontwikkeling
SPAW	Specially Protected Areas and Wildlife Protocol
STCB	Sea Turtle Convention Bonaire
STINAPA	Stichting Nationale Parken Bonaire
UN SDG	Sustainable Development Goals of the United Nations
WHSNR	Western Hemisphere Shorebird Reserve Network
WUR	Wageningen University & Research

Appendix J: Beschermden dier- en plantensoorten op Bonaire*

Latijnse naam	Papiamentse naam	Nederlandse naam	Engelse naam
Zeezoogdieren			
<i>Balaenoptera acutorostrata</i>	bayena	dwergvinvis	minke whale
<i>Balaenoptera edeni</i>	bayena tompoes, topo	Brydevinvis Brydewalvis	Bryde's whale
<i>Balaenoptera physalis</i>	bayena	vinvis	fin whale
<i>Delphinus delphis</i>	dòlfein	gewone dolfijn	common dolphin
<i>Globicephala macrorhynchus</i>	kabes di keshi	Indische griend kortflippergriend	shortfin pilot whale
<i>Grampus griseus</i>		grijze dolfijn gramper	grey dolphin
<i>Kogia breviceps</i>		dwergpotvis	pygmy sperm whale
<i>Kogia simus</i>		kleinste potvis	dwarf sperm whale
<i>Lagenodelphis hosei</i>		sarawakdolfijn dolfijn van Fraser	Fraser's dolphin
<i>Megaptera novaeangliae</i>	bayena	bulrug	humpback whale
<i>Mesoplodon europaeus</i>		spitssnuitdolfijn van Gervais	Gervais's beaked whale
<i>Orcinus orca</i>		orka zwaardwalvis	orca, killer whale
<i>Peponocephala electra</i>		witlipdolfijn, witlipgriend, veeltandgriend, elektradolfijn	melon-headed whale
<i>Physeter catodon</i>	kachalote	potvis	great sperm whale
<i>Pseudorca crassidens</i>		zwarte zwaardwalvis	false killer whale
<i>Stenella attenuata</i>	dòlfein	slanke dolfijn, pantropische gevlekte dolfijn	pantropical spotted dolphin
<i>Stenella clymene</i>		clymenedolfijn	Atlantic spinner dolphin
<i>Stenella coeruleoalba</i>		gestreepte dolfijn	striped dolphin
<i>Stenella frontalis</i>		Atlantische vlek dolfijn	Atlantic spotted dolphin
<i>Stenella longirostris</i>	toniwa	langsnuitsdolfijn, spinnerdolfijn	spinner dolphin
<i>Tursiops truncatus</i>	dòlfein	grote tuimelaar	bottlenose dolphin
<i>Ziphius cavirostris</i>		dolfijn van Cuvier	Cuvier's beaked whale
Haaiaachtigen			
<i>Aetobatus narinari</i>	chuchu águila	gevlekte adelaarsrog	spotted eagle ray
<i>Dasyatis Americana</i>	chuchu ròk	Amerikaanse pijlstaartrog	southern stingray
<i>Manta birostris</i>	manta	mantarog	manta ray
<i>Selachimorpha (Euselachii)</i>	tribon	haaien	sharks
Zeereptielen			
<i>Caretta caretta</i>	kawama	dikkopzeeschildpad	loggerhead
<i>Chelonia mydas</i>	tortuga blanku	groene zeeschildpad	green sea turtle
<i>Dermodochelys coriacea</i>	drikil	lederrugzeeschildpad	leatherback
<i>Eretmodochelys imbricata</i>	karet	karetschildpad	hawksbill
<i>Lepidochelys olivacea (kempi)</i>	bastardo	warana	olive ridley

*Op grond van de Eilandsverordening natuurbeheer

Appendix J: Beschermde dier- en plantensoorten op Bonaire*

Latijnse naam	Papiamentse naam	Nederlandse naam	Engelse naam
Zeevissen			
<i>Balistes vetula</i>	pishiporko rabu di gai	koningstrekker	queen triggerfish
<i>Dermatolepis inermis</i>	olitu		marbled grouper
<i>Epinephelus itajara</i>	djukvis	itajara	Goliath grouper, jewfish
<i>Epinephelus striatus</i>	jakupepu	Nassau tandbaars	Nassau grouper
<i>Lachnolaimus maximus</i>	hokfis	everlipvis	hogfish
<i>Lutjanus analis</i>	kapitán	snapper	mutton snapper
<i>Lutjanus cyanopterus</i>	karaña pretu	cupera snapper	cupera snapper
<i>Pagrus pagrus</i>	djent'i maishi	rode zeebrasem	red porgy
Scaridae	gutu	papegaaivissen	parrotfishes
<i>Thunnus obesus</i>	buni wowo grandi	grootoogtonijn	bigeye tuna
Ongewervelde zeedieren			
<i>Panulirus argus</i>	kref	kreeft	Caribbean spiny lobster
<i>Panulirus guttatus</i>	kref	gevlekte kreeft	spotted spiny lobster
<i>Panulirus laevicauda</i>	kref	kreeft	smoothtail spiny lobster
Koraalachtigen			
<i>Antipatharia</i>	koral pretu	zwarte koralen	black corals
Gorgoniacea		waaierkoralen	gorgonians
Milleporidae		brandkoralen	fire corals
Scleractinia		steenkorallen	stony corals
Stylasteridae		kantkorallen	lace corals
Zeeschelpdieren			
<i>Cittarium pica</i>	kiwa, kokolishi		West Indian topsnail
<i>Strombus gigas</i>	karkó	roze vleugelhoorn grote kroonslak	queen conch
Zeegrassen			
<i>Syringodium filiforme</i> (<i>Cymodocea manitorum</i>)		zeegras	manatee grass
<i>Thalassia testudinum</i>	yerba di kaña	zeegras	turtle grass
Zoogdieren			
Chiroptera	raton di anochi	vleermuizen	bats
Vogels			
<i>Amazona barbadensis</i>	lora	geelvleugelamazone	yellow-shouldered amazon
<i>Aratinga pertinax xanthogenius</i>	prikichi	West Indische parkiet	brown-throated parakeet
<i>Buteo albicaudatus</i>	gablan di seru, falki	witstaartbuizerd	white tailed hawk
<i>Caracara cheriway</i>	warawara	kuifcaracara	crested caracara
<i>Falco peregrinus</i>	falki peregrino	slechtvalk	peregrine falcon
<i>Margarops fuscates bonairensis</i>	chuchubi Spaño palabrua boka duru	witoogspotlijster	pearly eyed trasher
<i>Pandion haliaetus</i>	gablan piskadó	visarend	osprey
<i>Pelecanus occidentalis</i>	ganshi	bruine pelikaan	brown pelican

*Op grond van de Eilandsverordening natuurbeheer

Appendix J: Beschermde dier- en plantensoorten op Bonaire*

Latijnse naam	Papiamentse naam	Nederlandse naam	Engelse naam
<i>Phoenicopterus ruber</i>	chogogo	Caribische flamingo	Caribbean flamingo
<i>Tryngites subruficollis</i>		blonde ruiter	buff-breasted sandpiper
<i>Tyto alba</i>	palabrua	kerkuil	barn owl
Reptielen			
<i>Iguana iguana</i>	yuana	groene leguaan	green iguana
Zoetwaterdieren			
<i>Typhlatya monae</i>		blinde garnaal	Mona cave shrimp
Mangrovesoorten			
<i>Avicennia germinans</i>	mangel blanku	witte mangrove	black mangrove
<i>Conocarpus erectus</i>	mangel, mangel blanku	grijze mangrove	buttonwood
<i>Laguncularia racemosa</i>	mangel blanku	mangrove	white mangrove
<i>Rhizophora mangle</i>	mangel tan	rode mangrove	mangrove
Bomen			
<i>Amyris ignea</i> (A. simplicifolia)			
<i>Capparis tenuisiliqua</i>			
<i>Celtis iguanaea</i>			
<i>Clusia</i> sp.	tam machu		
<i>Crateva tapia</i>	ishiri		
<i>Euphorbia cotinifolia</i>	manzaliña bobo		
<i>Ficus brittonii</i>	palu di mahawa, mahòk di mondi		
<i>Geoffroea spinosa</i> (G. superba)	palu di taki		
<i>Guaiacum officinale</i>	wayaká	pokhout	lignum-vitae
<i>Guaiacum sanctum</i>	wayaká shimaron	pokhout	roughbark lignum-vitae
<i>Guapira fragrans</i> (Pisonia fragrans)			
<i>Guapira pacurero</i> (Pisonia bonairensis)	mafobari, mushi bari		
<i>Krugiodendron ferreum</i>	kaobati		
<i>Manihot carthaginensis</i>	marihuri		
<i>Maytenus tetragona</i> (M. sieberiana)	palu di kolebra (A)		
<i>Maytenus versluysii</i>	bèshi di yuana		
<i>Phoradendron trinervium</i>			
<i>Sabal</i> cf. <i>causiarum</i> (<i>Sabal</i> sp.)	kabana	sabalpalm	sabal palm
<i>Salicornia perennis</i>			
<i>Schoepfia schreberi</i>	mata combles (A)		
<i>Spondias mombin</i>	hoba		
<i>Strumpfia maritima</i>			
<i>Ximenia americana</i>	kashu di mondi		
<i>Zanthoxylum flavum</i> (Fagara flava)	kalabari		West Indian satinwood
<i>Zanthoxylum monophyllum</i> (Fagara monophylla)	bosùà, koubati		

*Op grond van de Eilandsverordening natuurbeheer

Appendix J: Beschermde dier- en plantensoorten op Bonaire*

Latijnse naam	Papiamentse naam	Nederlandse naam	Engelse naam
Planten			
<i>Bromelia humilis</i> (B. lasiantha)	teku	bromelia	bromeliad
<i>Cereus repandus</i> (<i>Subpilocereus repandus</i>)	kadushi	boomcactus	candle cactus
<i>Melocactus macracanthus</i>	bushi, kabes di indjan, melon di seru	bolcactus	Turk's cap cactus
<i>Opuntia caracassana</i> (<i>Opuntia wentiana</i>)	infrou, tuna	Spaanse juffer	prickly pear
Orchidaceae	orkidia	orchideeën	orchids
<i>Pilosocereus lanuginosus</i> (<i>Cephalocereus lanuginosus</i>)	kadushi di pushi, kadushi spaño	zuilcactus	candle cactus
<i>Stenocereus griseus</i> (<i>Lemaireocereus griseus</i> , <i>Ritterocereus griseus</i>)	yatu, datu	zuilcactus	candle cactus
<i>Tillandsia flexuosa</i>	teku di palu	bromelia	bromeliad
Varnes		varens	ferns

*Op grond van de Eilandsverordening natuurbeheer

EY | Building a better working world

EY exists to build a better working world, helping to create long-term value for clients, people and society and build trust in the capital markets.

Enabled by data and technology, diverse EY teams in over 150 countries provide trust through assurance and help clients grow, transform and operate.

Working across assurance, consulting, law, strategy, tax and transactions, EY teams ask better questions to find new answers for the complex issues facing our world today.

EY refers to the global organization, and may refer to one or more, of the member firms of Ernst & Young Global Limited, each of which is a separate legal entity. Ernst & Young Global Limited, a UK company limited by guarantee, does not provide services to clients. Information about how EY collects and uses personal data and a description of the rights individuals have under data protection legislation are available via ey.com/privacy. EY member firms do not practice law where prohibited by local laws. For more information about our organization, please visit ey.com.

© 2022 EYGM Limited.
All Rights Reserved.

ey.com